

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Tranzitní období v životě osob s mentálním
postižením: Tranzitní plánování přechodu ze
školy do zaměstnání**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA

Autor: Ivana Kastlová

Vedoucí práce: Mgr. Aneta Marková Ph. D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Tranzitní období v životě osob s mentálním postižením: Tranzitní plánování přechodu ze školy do zaměstnání*“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 16. 8. 2019

Ivana Kastlová

Poděkování

Chtěla bych především poděkovat vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Anetě Markové Ph.D za cenné rady, vstřícný přístup a odborné vedení této práce. Dále děkuji všem informantům, kteří mi poskytli rozhovory do praktické části. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a trpělivost během psaní bakalářské práce.

Tranzitní období v životě osob s mentálním postižením: Tranzitní plánování přechodu ze školy do zaměstnání

Abstrakt

V této práci se zabývám problematikou období přechodu ze školy do zaměstnání u osob s mentálním postižením žijících v dětském domově. Především věnuji pozornost samotným osobám s mentálním postižením, a to zejména tomu, jak jsou na svůj přechod ze školy do zaměstnání připravovány, jak toto důležité období zvládají a kdo do něj dále vstupuje.

V teoretické části se zabývám vymezením pojmů *mentální postižení*, tranzitní program, tranzitní plánování a tranzitní období. V dnešní době se termín tranzitní program používá, ale není příliš známý v povědomí veřejnosti.

V závěrečné části popisuji stav u sledovaných osob s mentálním postižením před přechodem ze školy do zaměstnání, během něj a po něm.

Přínosem této práce bude vytvoření přehledu, jak probíhá plánovaný přechod osob s mentálním postižením ze školy do zaměstnání. Dále se budu snažit navrhnout i jiné formy podpory, které by usnadnily osobám s mentálním postižením snadněji zvládat toto nesnadné období v době zmíněného přechodu.

Klíčová slova:

tranzitní období; tranzitní program; přechod ze školy do zaměstnání; mentální postižení; pracovní uplatnění osob s mentálním postižením; období přechodu

Transition period in the life of people with intellectual disabilities: Transition planning of the transition from school to work

Abstract

This thesis deals with the period of transition from school to work for people with intellectual disabilities living in a children's home. First of all, I devote my attention to the people with intellectual disabilities: how they get prepared for their transition from school to work; how they manage this important period and who else is involved.

In the theoretical part, I deal with the definition of the terms Intellectual Disability, Transition Programme, Transition Planning and Transition Period. These days, the term Transition Programme is used, but the public is not very familiar with it.

The final part describes the condition of subjects with intellectual disabilities before, during, and after the transition from school to work.

An overview of the planned transition of people with intellectual disabilities from school to work will be a contribution to this thesis.

I also intend to try to propose other forms of support that would help people with intellectual disabilities cope more easily with this difficult period at the time of their transition.

Key words:

transition period; transition programme; transition from school to work; intellectual disability; employment of people with intellectual disabilities; transition period

1. Obsah

Úvod.....	8
1. Terminologie vymezení mentálního postižení	11
1.1 Vymezení pojmů mentální postižení a mentální retardace	11
1.2 Člověk s mentálním postižením	13
2. Tranzitní období a tranzitní program v problematice mentálního postižení.....	15
2.1 Vymezení pojmů	15
2.1.1 Tranzitní období.....	15
2.1.2 Tranzitní program	17
2.2 Tranzitní období přechodu ze školy do zaměstnání.....	20
2.3 Tranzitní období přechodu ze školy do zaměstnání u osob s mentálním postižením.....	21
3. Přejchod mezi školou a prací.....	23
3.1 Legislativní vymezení zaměstnávání osob se zdravotním postižením	23
3.2 Možnosti uplatnění osob s MP na trhu práce	24
3.2.1 Podporované zaměstnávání.....	25
3.2.2 Pracovní a sociální rehabilitace	25
4. Výzkum	28
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	28
4.2 Etické zásady výzkumného šetření	28

4.3	Metody a sběr dat	29
4.4	Výběrový soubor	31
4.5	Popis zařízení - dětský domov	32
4.6	Charakteristika informantů.....	33
5.	Zpracování výsledků a analýza dat.....	37
5.1	Případová studie 1	39
5.2	Případová studie 2	45
5.3	Případová studie 3	53
5.4	Analýza rozhovoru s informantem 7.....	60
6.	Odpovědi na výzkumné otázky a výzkumný cíl.....	62
	Diskuze	65
	Závěr	67
	Seznam odborné literatury a dalších zdrojů.....	69
	Seznam příloh	74
	Seznam použitých zkratk	78

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat obdobím přechodu osob s mentálním postižením žijících v dětském domově, především těmi, které se připravují na odchod ze školy a vstupují do pracovního procesu. V současné době je těmto osobám věnována velká pozornost, především je kladen důraz na vzdělávání těchto osob, jejich pracovní uplatnění na otevřeném i chráněném pracovním trhu práce, následnou péči po odchodu do zaměstnání a samostatného života. Na téma tranzitní plánování a tranzitní programy bylo vedeno mnoho výzkumů nejen ve světě, ale i u nás. Tranzitními programy se u nás zabývá několik organizací (např. Rytmus – od klienta k občanovi, o. p. s., Praha, Asistence, o. p. s., Praha, AGAPO, o. p. s., Brno, Tranzitní program Městské charity České Budějovice).

Ve své bakalářské práci se zaměřím hlavně na to, jak jsou osoby s mentálním postižením (dále jen MP) připravovány v dětském domově na svůj přechod ze školy do zaměstnání, jak toto nesnadné období zvládají a přechod sami vnímají a jak jej vnímají ostatní účastníci. S osobami s mentálním postižením jsem dříve spolupracovala v průběhu své dobrovolnické činnosti, během školních odborných praxí, s některými osobami jsem vyrůstala v dětském domově a poté s nimi i pracovala. V dětském domově jsem vyrůstala od 9 do 26 let. Poté jsem zde působila půl roku jako noční vychovatelka a 1,5 roku jako denní vychovatelka. V dětském domově jsem pracovala jako vychovatelka v mateřské škole (dále jen MŠ), která byla součástí domova. Tato MŠ byla součástí dětského domova a navštěvovaly ji pouze děti z tohoto zařízení. MŠ fungovala v dětském domově 2 roky a byla zřízena z důvodu nedostatku míst v místní mateřské škole. Děti navštěvovaly MŠ do dovršení jejich 5 let, poté musely nastoupit na

povinný rok předškolního vzdělávání do běžné MŠ. Nějakou dobu jsem byla i v pozici denní vychovatelky v tzv. rodinné skupině. Během této doby jsem se setkala s různými stupni mentálního postižení a vím, že příprava na profesní a samostatný život pro tyto osoby není nic jednoduchého. Pojmy jako tranzitní program nebo tranzitní období jsem znala pouze ze školy.

Období přechodu ze školy do zaměstnání je celkově důležité pro mladé lidi. Lidé s mentálním postižením jsou v období adolescence více zranitelní, a tak vyžadují v tomto období větší míru podpory, než lidé bez mentálního postižení (Strnadová, Cumming, 2016).

V současné době existuje široká nabídka sociálních služeb, organizací a školských zařízení, díky kterým mohou osoby s MP žít smysluplný a plnohodnotný život. Jak sociální služby, tak školská zařízení a otevřený trh práce se snaží osoby s mentálním postižením co nejvíce zapojit do společnosti. Pokud podle Sobka (2007) nedochází k respektování a dodržování lidských práv, je tak život v klíčových oblastech, jako je např. bydlení, práce, vzdělání, volný čas, mezilidské vztahy, omezen a deformován.

Každý člověk má svá práva a jedním z nich je i právo na vzdělání. Právo na vzdělávání je zakotveno v Listině základních práv a svobod, která byla ČR přijata v roce 1991 a byla začleněna do Ústavy České republiky v roce 1992. Hlavním smyslem vzdělávání je i příprava osob s MP na samostatný pracovní a zodpovědný život (MŠMT, 2016).

V první části této práce vymezím pojmy *mentální postižení* a *mentální retardace*, se kterými se operuje v současně platné 10. revizi v Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů (dále jen MKN-10). Ve třetí kapitole zaměřím pozornost na celý proces tranzitního období, které hraje v životě jedince s MP velice důležitou

rolí. Pojmy tranzitní plánování nebo tranzitní program nejsou nijak legislativně zakotveny. S tranzitním obdobím úzce souvisí uplatnění osob s mentálním postižením na trhu práce, a proto tomuto tématu věnuji samostatnou kapitolu.

Ve výzkumné části se soustředím na to, jak osoby s mentálním postižením své období přechodu vnímají, kdo do něho vstupuje a jak toto období zvládají samotné osoby. Pro zodpovězení výzkumných otázek jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu – případovou studii. Výsledkem této práce bude popis a následně také přehled plánovaného přechodu ze školy do zaměstnání u osob s MP.

1. Terminologie vymezení mentálního postižení

1.1 Vymezení pojmů mentální postižení a mentální retardace

V této bakalářské práci zůstanu u aktuálně platné klasifikace podle desáté revize Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (dále jen MKN-10) a budu tak používat nadále pojem mentální postižení a mentální retardace.

Mentální postižení patří k nejběžnějším poruchám, co se týče výskytu v populaci. Všeobecně se uvádí cca 3 – 4 % případů v populaci, to je přibližně 300 000 osob s mentálním postižením v České republice, a žije zde dalších cca 100 000 osob s jiným duševním postižením (Valenta et al., 2014). I když nemá pojem „mentální postižení“ status *terminus technicus*, má jistou legislativní podporu, viz příslušné prováděcí vyhlášky (č. 197/2016, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., a č. 416/2017, kterou se mění vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění vyhlášky č. 270/2017) a „školský zákon“ č. 561/2004 Sb., ve znění novely 82/2015 Sb., ve kterých se s tímto termínem přímo operuje (MŠMT, 2016).

Termín mentální postižení není zmiňován v MKN ani v DSM (dále jen Diagnostický statistický manuál), jelikož není medicínským pojmem. Na pojem intelektové, popř. i mentální postižení lze nahlížet jako na postižení vývoje rozumových schopností, které vede k výraznému omezení v adaptivním fungování jedince v jeho sociálním prostředí (Marková, 2019). Termín mentální retardace a mentální postižení se v současné době používají jako synonyma. Samotný syndrom je pak nazýván mentální retardace (Černá, 2008). Mentální postižení se vymezuje jako nejobecnější pojem, který se užívá

v pedagogické dokumentaci ve školství. Na základě tohoto se pod něj zahrnují všichni jednotlivci s inteligenčním kvocientem (dále jen IQ) pod 85, tedy osoby v pásmu mentální retardace a osoby v hraničním pásmu mentální retardace (Finková a kol., 2013).

Dle Valenty (2018, s. 34) lze vymezit mentální retardaci jako „vývojovou poruchu rozumových schopností demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnosti jedince.“ Hlavními znaky mentální retardace je nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a adaptace na běžné životní podmínky (Bendová, Zíkl, 2011).

Retardace se může vyskytnout s dalšími somatickými nebo duševními poruchami. Stupeň mentální retardace se měří standardizovanými testy inteligence. Intelektuální schopnosti a sociální přizpůsobivost se mění v průběhu života, a tudíž se snížené hodnoty mohou zlepšit cvičením a rehabilitací (ÚZIS, 2017). V současné platné 10. revizi je členění mentální retardace závislé na stupni inteligenčního kvocientu, viz tab. č. 1.

Tabulka č. 1: Klasifikace mentální retardace podle stupňů dle MKN-10

Kódové číslo	Slovní označení	Pásmo IQ
F70	Lehká mentální retardace	50 - 69
F71	Středně těžká mentální retardace	35 - 49
F72	Těžká mentální retardace	20 - 34
F73	Hluboká mentální retardace	0 - 19
F78	Jiná mentální retardace	
F79	Nespecifikovaná mentální retardace	

Zdroj: ÚZIS ČR, 2017, s. 244-245

V červnu 2018 schválila Světová zdravotnická organizace (dále jen WHO) 11. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (dále jen MKN-11). V MKN-11 se operuje s novým pojmem, a to s poruchou intelektového vývoje, pro kterou jsou charakteristické podprůměrné intelektové funkce a podprůměrné adaptivní chování. Na základě stupně snížení intelektových schopností a míry adaptivního chování se určuje stupeň poruchy intelektového vývoje, viz tab. č. 2 (Marková, 2019).

Tabulka č. 2: Srovnání klasifikace DSM-5 a MKN-11 v oblasti poruch intelektu

Klasifikace	DSM 5	MKN 11
Název	Intelektové postižení	Poruchy intelektového vývoje
Stupně postižení	317 (F70) Mild – lehké	Mild – mírné
	318.0 (F71) Moderate – střední	Moderate – střední
	318.1 (F72) Severe – těžké	Severe – závažné
	318.2 (F73) Profound – hluboké	Profound – hluboké
		Provisional – prozatímní
		Unspecified – nspecifikovaná
Doba vzniku	Do 18. roku věku	Nspecifikováno

Zdroj: Marková, 2019, s. 63

1.2 Člověk s mentálním postižením

„Osobnost je individuální jednota člověka, jeho duševních vlastností a dějů, která je založená na jednotě těla a projevuje se ve společenských vztazích.“ (Lečbych, 2008, s. 29). V odborné literatuře,

zejména v psychopatologii a speciální pedagogice, můžeme najít kapitolu s názvem „*Specifikace osob s mentálním postižením*“. Většina autorů se shoduje, že v diagnostickém procesu je třeba hledat silné stránky osob s mentální retardací, ale naopak se setkáváme spíše s popisem nedostatků těchto osob. Často se můžeme dočíst o zvýšené závislosti na rodičích, rigiditě chování, zvýšené potřebě bezpečí, sugestibilitě, infantilnosti osobnosti atd. (Lečbych, 2008).

Osoby s mentálním postižením jsou skupinou velice heterogenní, každý jedinec s mentálním postižením je jedinečnou osobností. Existují ale určitá diagnostická kritéria, která se používají při diagnostice především v období edukace, při volbě povolání a při snahách osamostatňování osob s MP (Pipeková, Vítková et al., 2014).

Jedinec s mentálním postižením bývá často kvůli svému postižení omezován, a proto vyžaduje specifický přístup z hlediska jeho potřeb. Jednotlivá specifika jsou závislá na hloubce a rozsahu MP, které se mění v jednotlivých časových obdobích (Finková a kol., 2013). Theunissen (2005) uvádí, že jedinec s MP není schopný utvářet si smysluplně svůj život, a tudíž je závislý na pomoci druhých.

2. Tranzitní období a tranzitní program v problematice mentálního postižení

Cílem kapitoly je seznámit další čtenáře této bakalářské práce s celým procesem plánovaného přechodu osob s MP ze školy do zaměstnání. Zde se zaměřím na to, co je tranzitní plánování a kdo důležitý do tohoto období osob s MP vstupuje. Dále se budu zabývat problematikou tranzitního programu, jeho cíli a principy. Tato kapitola slouží k pochopení a ujasnění si toho, co je podstatou tranzitního programu a komu jsou programy určeny. Poznatky z této kapitoly aplikuji ve výzkumné části.

2.1 Vymezení pojmů

2.1.1 Tranzitní období

Člověk prochází různými stádii vývoje, během nichž naplňuje vývojové úkoly, uspokojuje své potřeby a zastává různé role. Aby mohl být přechod mezi jednotlivými obdobími úspěšný, je potřeba poskytnout podporu neformální (přirozenou) a formální (profesionální), která odpovídá jeho možnostem. Podpora může být chápána jako pomoc s nastavením cílů, ujasněním potřeb a vyjasněním rolí, které chce člověk zastávat (Valentová et al., 2014).

V literatuře existují různé definice konceptu přechodu, všechny zahrnují tři hlavní oblasti, kterými jsou:

- „proces, tedy sled určitých činností v daném časovém období, které jsou nutné pro samotný přechod z jednoho období vývoje do následujícího,
- přenos (transfer), tedy samotný pohyb od jednoho životního kroku, stupně vzdělávání či prostředí k druhému,
- změna, v kontextu osobních i profesních situací, rolí“.

(Valentová et al., 2014, s. 3).

Aby byl člověk schopný převzít nové role a přizpůsobit se současným změnám, potřebuje delší čas a vhodnou formu podpory. Podpora by měla být poskytována během školní docházky tak, aby mohla být osoba s MP včas a plynule připravována na všechny změny související s jejím odchodem do samostatného života. Důležité je také, aby nenastal dlouhý časový úsek po odchodu ze školy mezi zapojením do pracovního procesu. Člověk, který zůstává po skončení školy dlouho doma, ztrácí velice rychle návyky a pravidelný režim (např. nemusí brzy vstávat, nemá žádné povinnosti,...) (Krejčíková, Kozáková, 2013).

Období ukončování školní docházky bývá pro člověka s MP celkem složitým obdobím. Lidé s MP mají často obavy z něčeho nového a neznámého. Důležité je v rámci poskytované podpory v průběhu tranzitního období přechodu ze školy do zaměstnání zaměřit se hlavně na plynulost a návaznost přechodu. Černá (2008) uvádí, že podpora jedince s postižením v období mezi školou a nástupem do zaměstnání je jednou z nejdůležitějších strategií celoživotního učení. Pro vytváření a realizaci podpůrných programů hovoří i ekonomické důvody. Dlouhodobá závislost na péči je nákladnější než podporovaná nezávislost a smysluplná práce (Krejčíková, Kozáková, 2013).

Žák s mentálním postižením potřebuje specifickou individualizovanou podporu odpovídající charakteru a rozsahu jeho stupně mentálního postižení. Jedinec s MP je více zranitelný v přechodových fázích života, a tak potřebuje intenzivní podporu a vedení ze strany své rodiny nebo odborných pracovníků, působících

v oblasti vzdělávání. Aby žák zvládl přechod mezi jednotlivými úrovněmi školství, lze ho podpořit skrze proces zvaný tranzitní plánování (Sachr, 2018).

2.1.2 Tranzitní program

Většina tranzitních programů se v současné době soustředí na přechod mezi školním prostředím a zaměstnáním, popř. přípravou na samostatný život či samostatné bydlení. Pojem tranzitní program (dále jen TP) v užším slova smyslu znamená přechod do dospělosti, samostatnosti, zodpovědnosti. Aby byl přechod člověka z jednoho období do druhého co nejvíce úspěšný, je třeba poskytnout dostatečnou podporu odpovídající jeho možnostem. Podporou se rozumí pomoc s nastavením cílů, ujasněním potřeb a vyjasněním rolí, které chce člověk zastávat (Valentová et al., 2014).

Výstižnou definici tranzitního programu formuloval Council for Exceptional Children's Division on Career Development and Transition (1994): *„Přechod se vztahuje ke změně v chování studenta, kdy se ujímá dospělé role ve společnosti. Tyto role zahrnují zaměstnání, další studium, vedení domácnosti, přiměřené začlenění do společnosti a uspokojivé osobní a sociální vztahy. Proces přechodu obsahuje koordinovanou účast ve školních programech, ve službách agentur pro dospělé lidi a v přirozené podpoře ve společnosti“*. (Wehman, 2001, s. 7 – 9).

TP je systém přípravy a podpory studentů v jejich přechodu ze školy do další životní etapy. Jde o oblasti v zaměstnávání, trávení volného času, bydlení, mezilidských vztahů, soběstačnosti v běžných denních činnostech (Šesták, 2014). Program je určen pro mladé lidi, kteří potřebují individuální podporu při přechodu ze školy do samostatného života, a tedy i do práce. Především jde o podporu

a pomoc studentům se zdravotním postižením, kteří mohou být znevýhodněni na otevřeném trhu práce v době před ukončením školní docházky. Cílovou skupinu programu tvoří studenti se zdravotním znevýhodněním či postižením ve věku 15 – 26 let, kteří se vzdělávají na středních školách určených pro žáky se zdravotním postižením nebo jsou integrováni v systému hlavního vzdělávacího proudu (Valentová et al., 2014).

TP se u nás uskutečňuje často v rámci podporovaného zaměstnávání a je především zaměřen na přípravu pracovního uplatnění, např. jako individuální praxe s asistencí. Slouží jako nástroj individuální přípravy člověka na změny související s přechodem ze školního do pracovního procesu (např. s dopravou do zaměstnání, s výdrží v pracovním procesu, se sebeobsluhou, s kontaktem se spolupracovníky, s využitím volného času). V programu je důležitá spolupráce s celou rodinou. Jedním ze způsobů je aktivně zapojit rodiče do plánovaného přechodu (např. častá setkání s rodiči, individuální či skupinová setkání, diskuse o plánech do budoucna) (Krejčíková, Kozáková, 2013).

Tranzitní plánování

Plánování přechodu na samostatný život spočívá především v rozhodování, kde bude osoba s MP bydlet, jakou si najde práci, co bude dělat ve volném čase, jestli bude potřebovat osobní asistenci nebo jinou sociální službu, atd... (Krejčíková, Kozáková, 2013). V období tohoto přechodu je hlavně důležitá spolupráce všech zainteresovaných osob. Do tranzitního plánování žáka s MP můžeme zahrnout:

- jeho rodinu, další rodinné příslušníky, kteří hrají v životě osoby s MP důležitou roli,
- zaměstnance škol (učitele, výchovné poradce),

pracovníky dalších školských zařízení, zajišťující poradenské, vzdělávací, pedagogické a zdravotnické služby, atd. (Strnadová, Cumming, 2016).

Bylo vedeno mnoha studií na téma tranzitní plánování. Jedná se např. o odborné hodnocení, individuální přechodové plány (ITP), zapojení studentů a rodičů, akademické dovednosti a odbornou přípravu, kariérní vzdělávání a učební osnovy. Kvalita procesu přechodu, dostupnost podpor a odpovídajících služeb, efektivní spolupráce mezi všemi příslušnými zainteresovanými subjekty jsou klíčové pro budoucí úspěch a kvalitu života studentů se zdravotním postižením (Strnadová, Cumming, 2016).

Cíle tranzitního programu

Do cílů TP lze zahrnout:

- prevenci vyloučení ze společnosti a podporu při socializaci,
- podporu studenta ve vytvoření vlastní představy o budoucnosti,
- zajištění možné podpory v době přechodu z jednoho období do dalšího,
- rozvoj pracovních a sociálních návyků, sebedůvěry a pozitivního sebepojetí,
- získání zkušeností v dalších oblastech důležitých pro samostatný život (bydlení, trávení volného času, mezilidské vztahy, atd.),
- naučit studenty pravidelné docházce do zaměstnání, omluvě při nepříchodu do zaměstnání, vzájemné komunikaci mezi zaměstnanci a zaměstnavatelem, samostatnosti a zodpovědnosti,

- zajištění pracovního místa, do kterého může student nastoupit po skončení školy (Krejčíková, Kozáková, 2013 srov. Valentová et al., 2014).

Principy tranzitního programu

- Velice důležitý je pozitivní přístup, jak ze strany studenta, tak ze strany dalších spolupracovníků TP.
- Podpora a služby TP jsou individuální a přiměřené věku.
- Je potřeba rozeznat a rozvíjet studentův vlastní výběr a jeho vlastní zodpovědnost.
- Podpora TP spočívá ve schopnosti řešení problémů, v rozvoji studentových vlastních možností, soběstačnosti, rozhodování, hodnocení jeho výsledků a výsledků ostatních.
- Do programu jsou co nejvíce zapojeny nejen rodiče žáků ale i další účastníci přirozené podpory.
- Důležitá je vzájemná spolupráce studenta, rodiny, školského zařízení a ostatních pracovníků programu (Krejčíková, Kozáková, 2013).

2.2 Tranzitní období přechodu ze školy do zaměstnání

S tranzitním obdobím úzce souvisí dospívání a vstup do dospělosti. Někdy je obtížné vymezit dospělost, a proto se může uvažovat o faktorech, které k dosažení statusu dospělosti přispívají, nebo mu naopak brání (Černá, 2008). Vágnerová (2000, s. 253) definuje adolescenci těmito důležitými proměnami a mezníky:

- *„Do období adolescence obvykle spadá první pohlavní styk,*
- *období adolescence je ohraničeno dvěma významnými sociálními mezníky – ukončení povinné školní docházky a dovršení přípravného profesního období, na které*

navazuje vstup do zaměstnání a zisk ekonomické nezávislosti,

- *dosažení plnoletosti, která má kromě významu právního také charakter důležitého sociálního mezníku.“*

Pipeková (2006) navíc mezi znaky dospělosti řadí: uzavření sňatku a založení rodiny, právní faktory (držení cestovního pasu, získání občanského průkazu, právo volit atd.). V těchto oblastech osoby s mentálním postižením zažívají jistá omezení, daná hloubkou postižení a přístupem společnosti, ve které žijí.

Adolescence je především dobou komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího člověka i jeho sociální pozice. Mladý dospělý získává nové role s vyšší sociální prestiží. V tomto období se mění také postoj k budoucnosti. Přejídné období adolescence má za úkol poskytnout jedinci čas a možnost, aby mohl dosáhnout předpokladů stát se dospělým ve všech oblastech, ve kterých to současná společnost vyžaduje (Vágnerová, 2000). Pipeková (2010) charakterizuje adolescenci jako dosažení plného rozvoje tělesných a duševních schopností. U zdravé populace trvá cca od 15 do 21 let.

2.3 Tranzitní období přechodu ze školy do zaměstnání u osob s mentálním postižením

V adolescenci u osob s mentální retardací kognitivní vývoj v tomto období dosahuje obvykle fáze *adolescentního plató* a dochází k fixaci a stabilizaci převládajícího stylu myšlení. Osoby s mentální retardací v období adolescence mají sníženou možnost samostatného rozhodování ale také vyšší míru uvědomování si vlastních odlišností a obtíží (Lečbych, 2008). Podle Vágnerové (2004) se vývoj kognitivních funkcí u osob s MR zastavuje před 15. rokem života. Dále

již tyto funkce přes jakoukoliv snahu nepokračují. Je zde zdůrazněna nutnost celoživotní podpory pro udržení již získaných kognitivních schopností.

U jedince s mentálním postižením probíhá období adolescence odlišně a také závisí na stupni postižení. Osoby s lehkou mentální retardací (dále jen LMR) jsou schopny za určitých podmínek získat výuční list na odborném učilišti a tím se zařadit na trh práce, založit rodinu a vychovávat děti. U osob s těžším stupněm mentálního postižení je tato situace složitější, neboť je třeba hledat nové možnosti při pracovním uplatnění, jako jsou např. podporované zaměstnávání s asistenční pomocí, chráněné dílny při NNO (Pipeková et al., 2010). Období dospívání může být pro lidi s postižením vcelku obtížné, vhodná podpora může vyrovnat podmínky (Ainsworthová, Bakerová, 2004).

3. Přejchod mezi školou a prací

3.1 Legislativní vymezení zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením je legislativně upraveno v těchto důležitých dokumentech: v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů a v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o zaměstnanosti definuje osoby se zdravotním postižením (dále jen osoby se ZP), zaručuje poskytnutí zvýšené ochrany osobám se zdravotním postižením na trhu práce. Dále tento zákon popisuje služby, které mohou osoby se ZP využívat, jako je pracovní rehabilitace, chráněné pracovní místo. Součástí zákona je také příspěvek na zřízení pracovního místa pro osoby se ZP, příspěvek na úhradu provozních nákladů vynaložených v souvislosti se zaměstnáváním osoby se ZP, chráněný trh práce a dohoda o uznání zaměstnavatele za zaměstnavatele na chráněném trhu práce, příspěvek na podporu zaměstnávání osob se ZP na chráněném trhu práce (zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, online).

Zákon o zaměstnanosti definuje vztahy mezi státem a zaměstnavatelem. Na základě zákona o zaměstnanosti § 81 jsou: *„Zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci v pracovním poměru povinni zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši povinného podílu těchto osob na celkovém počtu zaměstnanců zaměstnavatele. Povinný podíl činí 4 %.“* (zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, online). Zákoník práce řeší obecné vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem (zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, online).

3.2 Možnosti uplatnění osob s MP na trhu práce

Některé výzkumy poukazují na to, že u studentů se lze setkat s nedostatkem pracovních dovedností uplatnitelných na trhu práce (Ainsworththová, Bakerová 2004). Je třeba brát v potaz, že někdy mívají žáci s MP nerealistické představy o budoucím pracovním uplatnění (Černá, 2008). Lidé s postižením se při vstupu na trh práce mohou setkat s určitými překážkami, např. nedostatečná kvalifikace, nedostatek pracovních kompetencí, předsudky zaměstnavatele nebo společnosti, dále to může být nedostatek informací, rovněž nedostatek podpůrných a asistenčních služeb při přechodu ze školy do zaměstnání. Uplatnění osob s MP na trhu práce ovlivňuje jejich životní situace z několika hledisek. Ani tak nejde o ekonomickou situaci, sociální statut, ale především o vlastní seberealizaci. Práce je řazena k základním potřebám jedince a je charakteristická pro dospělost a samostatnost každého člověka, bez ohledu na to, jestli je člověk zdravý nebo má nějaké zdravotní postižení (Pipeková et al., 2010).

„Míra nezaměstnanosti osob s mentálním postižením je velmi vysoká, osoby s mentálním postižením patří mezi skupiny nejvíce ohrožené sociálním vyloučením a přes všechny snahy zůstává jejich dlouhodobá nezaměstnanost palčivým humanitárním problémem.“ (Pipeková et al., 2010, s. 98). Možná je to tím, že zaměstnavatelé mají nedostatek informací o lidech s mentálním postižením a také mají obavu s takovým člověkem jednat, natož ho zaměstnat. Ve skutečnosti lidé s lehkým a středním mentálním postižením jsou, s jistou mírou podpory, schopni pracovat. Dle viceprezidenta Evropské unie podpory zaměstnanosti Michaela Evanse, který vystoupil na konferenci o podpoře zaměstnávání se, často firmy obávají, že zaměstnávání lidí s postižením může znamenat vyšší náklady, např. odstranění bariér.

Dále panují časté obavy z nemocnosti zaměstnaného. Podle něj se podnikatelé většinou nevyznají v zákonech a myslí si, že pracovníka musejí dále zaměstnávat, i když s ním nejsou spokojeni (MPSV ČR, 2007).

3.2.1 Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání je časově omezená služba pro osoby se ZP, které si chtějí najít placené zaměstnání. Tato služba se poskytuje před nástupem a po nástupu do zaměstnání. Cílem podporovaného zaměstnávání je vyrovnávání pracovních příležitostí osob, které jsou znevýhodněny na otevřeném trhu práce. Klade se zde velký důraz na zvýšení samostatnosti, zlepšení dovedností potřebných k nalezení a udržení pracovního místa (Bělohávková, Gnanová, 2008).

V České republice podporované zaměstnávání provozují NNO, mezi nejznámější patří např. občanská sdružení Rytmus, AGAPO a SPOLU. V této službě pracuje vyškolený pracovní tým a její poskytování je omezeno na dobu dvou let (Křoustková, 2016).

3.2.2 Pracovní a sociální rehabilitace

Pracovní a sociální rehabilitace je jedním z nástrojů uceleného systému rehabilitace. Práce v životě člověka zaujímá velice důležitou roli. Ta přináší jedinci materiální užitek, dodává člověku pocit seberealizace, společenské užitečnosti, uspokojuje jeho potřeby, sebeuplatnění a sebeúctu (Šesták, 2014). Prostřednictvím práce či zaměstnání se lidé mohou cítit užiteční, rozšiřují si své sociální vztahy, zdokonalují si své schopnosti, zvyšují si sebevědomí a mohou díky vydělaným penězům více rozhodovat o svém životě (Pipeková, Vítková et al., 2014).

Osoby se zdravotním postižením mají v České republice právo na

pracovní rehabilitaci dle § 69, zákona č. 435/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání, kterou na základě její žádosti zabezpečuje Úřad práce ČR a hradí náklady s ní spojené. Pracovní rehabilitace zahrnuje tyto oblasti:

- poradenskou činnost,
- teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání (příprava k práci, rekvalifikační kurzy),
- zprostředkování zaměstnání, udržení a změnu zaměstnání,
- vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání (MPSV ČR, 2004).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů § 70 definuje sociální rehabilitaci jako *„Soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.“*

Sociální rehabilitace je proces, ve kterém člověk se zdravotním postižením – mentálním postižením absolvuje nácvik potřebných dovedností k co největší sociální integraci, která je důležitá k pracovní rehabilitaci a k nalezení vyhovujícího pracovního místa (Pipeková, Vítková et al., 2014).

Sociální rehabilitace by měla působit na snížení míry závislosti

osoby se ZP a následného sociálního znevýhodnění. Jde např. o nácvik sebeobsluhy, nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu, nácvik sociální komunikace, poradenství. Uplatňuje se zde metoda reedukace, kompenzace a akceptace. Tyto metody se používají ve zdravotnických zařízeních, v zařízeních sociální péče, v rodině, ve školských zařízeních, v zaměstnání a v NNO (Jankovský, 2006).

4. Výzkum

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem tohoto výzkumu je odhalit, jak probíhá přechod ze školy do zaměstnání u vybraných osob s mentálním postižením žijících v dětském domově. Dále budu zjišťovat, kdo všechno do tranzitního plánování u osob s MP vstupuje, resp. jací aktéři se v tranzitním plánování objevují.

V závěru práce budou navrženy další možné formy následné podpory. Tyto formy mohou být nápomocny k lepšímu zvládnutí tranzitního období v životě osob s mentálním postižením žijících v dětském domově v době jejich odchodu ze školy do zaměstnání. Výsledky mohou posloužit nejen všem aktérům výzkumu, ale také mohou být zdrojem pro další studium tohoto tématu.

Pro zodpovězení výzkumného cíle byly stanoveny tři výzkumné otázky (dále jen VO):

- VO1: Jak jsou připravovány osoby s mentálním postižením žijící v dětském domově na odchod ze školy do zaměstnání?
- VO2: Jak zvládají svůj přechod osoby s MP ze školy do zaměstnání?
- VO3: Jací aktéři vstupují do tranzitního plánování žáka při přechodu ze školy do zaměstnání?

4.2 Etické zásady výzkumného šetření

Etika výzkumného šetření byla ošetřena informovaným souhlasem o poskytnutí rozhovoru (viz příloha č. 1) a souhlasem k přístupu získávání dat a informací (viz příloha č. 2). Výzkum se uskutečnil

v jedné organizaci s malou skupinou informantů. Aby byla zachována anonymita informantů, byly osobní údaje pozměněny.

V první řadě byla oslovena ředitelka dětského domova, jelikož má značný přehled o žácích a o celkové problematice přípravy žáků s MP na samostatný a pracovní život. S pomocí paní ředitelky byli vybráni 3 žáci, kteří splňovali tato kritéria: přípravu žáků s MP na přechod ze školy do zaměstnání, během něj a po něm. S vychovatelkami - tetami jsem uskutečnila rozhovory mimo pracovní dobu, a to z důvodu časové náročnosti na rozhovor. S informanty, kteří již odešli z dětského domova, jsem si domluvila schůzku dle jejich časových možností. Se všemi informanty z dětského domova jsme navázali opět přátelský vztah, a tak jsme si tykali.

Na úvodní schůzce jsem sdělila všem informantům záměr výzkumu a informovala je, že šetření je založeno na jejich dobrovolné spolupráci. Před zahájením standardizovaných rozhovorů byl nejprve podepsán informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru. Výsledky budou poskytnuty všem informantům.

Validita výzkumu byla zajištěna opětovným dotazováním, zpřesňováním výpovědí, přímými citacemi a doplňujícími otázkami k ujasnění odpovědí.

4.3 Metody a sběr dat

K zodpovězení stanovených otázek výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum – případová studie. Dle Hendla (2016, s. 46) je: *„Kvalitativní výzkum proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“* Jeden z možných způsobů

případové studie může být podrobné studium jednoho nebo několika málo případů. Zde jde o porozumění složitým sociálním jevům (Švaříček, Šedřová, 2014).

Jako vhodnou metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor s otevřenými a uzavřenými otázkami. Polostrukturované rozhovory jsou náročnější na přípravu. U tohoto typu rozhovoru je potřeba si vytvořit schéma, které bude závazné pro okruh otázek, které bude výzkumník informantům pokládat. Mohou se formulovat i doplňující otázky pro upřesnění a správné pochopení odpovědí. Během rozhovoru se dají použít např. tyto pomůcky: záznamový arch nebo různé formy osnov rozhovoru, atd. (Miovský, 2006).

Hendl (2016) se zmiňuje o tzv. problémově zaměřeném rozhovoru, jenž umožňuje tazateli nevynechat při interviewu žádnou z oblastí vztahujících se k hlavnímu tématu a zároveň se k němu v průběhu rozhovoru neustále vracet, pokud respondent při vyprávění příběhu od tématu odbíhá.

Jako doplňující metodu jsem vybrala analýzu dokumentů. Pomocí této metody jsem si doplnila informace o informantech. Jedná se o písemnou dokumentaci obsahující individuální plány, zápisový sešit pedagoga a dokumenty úřední povahy. Tato data byla pořizována s vědomým souhlasem informantů. Ve výzkumném šetření sloužilo zkoumání dokumentů k doplnění poznatků získaných z rozhovorů. Výzkum jsem rozdělila na dvě fáze, které probíhaly od května do července 2019. Nejprve jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru a poté analýzu dokumentů k doplnění některých informací o dané situaci vybraných informantů. Touto metodou jsem získala větší přehled o všech informantech.

4.4 Výběrový soubor

Nejprve jsem chtěla uskutečnit výzkum na SŠ, kde žáci s mentálním postižením navštěvují obory E. Škola nevyjádřila svůj souhlas podílet se na výzkumném šetření, a proto jsem si zvolila dětský domov. Toto zařízení jsem si vybrala, jelikož téma dětský domov je mi velmi blízké. Zde jsem od dětství vyrůstala a poté i byla zaměstnána.

Po telefonické domluvě s ředitelkou dětského domova jsem si domluvila osobní schůzku, na které jsem představila předběžný plán výzkumu.

Informanti z řad žáků byli vybráni záměrně. Především šlo o to, aby splňovali vlastnosti, které budou sledovány u žáků s mentálním postižením v období adolescence během přechodu ze školy do zaměstnání (žák s MP před přechodem ze školy do zaměstnání, žák s MP během tohoto přechodu a žák s MP po odchodu ze školy do zaměstnání). Ve výběru žáků nebylo přihlíženo k jejich stupni mentálního postižení, k věku a k pohlaví. Pedagogičtí pracovníci byli vybráni z důvodu nejčastějšího kontaktu s těmito vybranými žáky.

U informanta 1, 2 a 3 je patrný rozdíl v počtu informantů, kteří se podíleli na výzkumném šetření. Jen malá většina aktérů, kteří se zapojují do tranzitního plánování informantů 1, 2 a 3, je společná. U informanta 1 proběhl pouze rozhovor s vychovatelkou. Od informanta 1 jsem se dozvěděla dále o sestře a o škole, kterou tento informant absolvuje. Oba informanti nevyjádřili svůj souhlas se podílet na výzkumném šetření. U informanta 2 se uskutečnily 4 rozhovory (s vychovatelkou, s ředitelkou SŠ, s psychoterapeutem a se sociální pracovnící OSPOD). Informant 2 často hovořil o svém otci a o druhé vychovatelce v RS, ale oba potencionální informanty se mi nepodařilo kontaktovat. Od informanta 3 jsem se dozvěděla o dvou informantech

(o vychovatelce a o „Domu na půli cesty“). S těmito informanty se uskutečnily rozhovory. Informant 1 a informant 3 mají společné absolvování střední školy. Bohužel škola též nevyjádřila svůj souhlas se podílet na výzkumném šetření.

Bylo osloveno 15 informantů. Souhlas se zapojením do výzkumného šetření vyslovilo celkem 11 informantů.

4.5 Popis zařízení - dětský domov

Dětský domov je školské zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kde musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělání v souladu s mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách. Domov pečuje o děti od 3 do 18 let nebo o nezaopatřené osoby soustavně se připravující na budoucí povolání, nejdéle do 26 let věku. S dítětem musí být zacházeno dle jeho individuálních potřeb (Vnitřní řád DD, 2018, online).

Do dětského domova jsou umístovány také děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, případně s více vadami, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo nařízeno předběžné opatření, pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá zařízení sociálních služeb dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tyto děti mohou být umístěny též do specializovaného zdravotnického zařízení, které pro ně zajistí vhodné podmínky, a to úpravou denního režimu a vybaveností, jejichž přiměřenost posoudí příslušný poskytovatel zdravotních služeb v oboru praktického lékařství pro děti a dorost. Dále zajistí odpovídající vzdělávací, terapeutický a sociálně rehabilitační program nebo zabezpečí jejich týdenní pobyt v internátu školy podle typu jejich postižení a prostřednictvím příslušného poskytovatele zdravotních služeb i specializovanou péči. V domově jsou umístovány děti do 5 rodinných skupin nejméně po

6 a nejvíce po 8 dětech. Dvě rodinné skupiny jsou odloučenými pracovišti DD. V blízkosti jednoho z odloučených pracovišť DD je možnost vzdělávání pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami (na ZŠ speciální, SŠ pro žáky se SVP, kde mohou navštěvovat 3 leté obory E. (Vnitřní řád DD, 2018, online).

4.6 Charakteristika informantů

Všichni žáci mají společné to, že vyrůstali v dětském domově v období adolescence. Informant 1 a informant 3 byli spolu velmi krátce v rodinné skupině (dále jen RS) – na odloučeném pracovišti DD, a tudíž mají společné i vychovatelky po celou dobu svého pobytu v ní. S informanty 2, 3, 5 a 7 jsem se sešla 2x pro doplnění některých informací a upřesnění odpovědí.

Informant 1

Muž, 18 let, pobyt v DD 3 roky v odloučené RS

Informant 1 a informant 3 navštěvovali stejnou školu, ale každý jiný obor. Škola nevyjádřila svůj souhlas se podílet na výzkumném šetření.

O tomto informantovi jsem se dozvěděla od ředitelky DD.

Informant 2

Muž, 18 let, pobyt v DD 3 roky,

V půlce července letošního roku ukončil v DD svůj pobyt a nastoupil do „Domu na půli cesty“, kde je již týden. V novém bydlení se L. líbí a se spolubydlícími si rozumí. Jeden ze spolubydlících též vyrůstal v DD, kterého znám osobně.

O tomto informantovi jsem se dozvěděla od ředitelky DD.

Informant 3

Muž, 22 let, pobyt v DD 5 let, na odloučené RS pobyt 3 roky (před nástupem na SŠ), v DD ukončil svůj pobyt v červenci 2016.

Po svém odchodu z DD nastoupil do „Domu na půli cesty“, zde byl klientem 1 rok. V současné době bydlí v panelovém bytě se dvěma kamarády.

O tomto informantovi jsem se dozvěděla od ředitelky DD.

Informant 4

Žena, 26 let, pracuje v DD 4 roky na pozici denní vychovatelky.

S informantem 1 vychovatelka spolupracuje v době přípravy na odchod ze školy 2 roky. Druhá vychovatelka informanta 1 - 35 let, spolupracuje s informantem 3 roky. V DD tato vychovatelka pracuje 5 let. O obou vychovatelkách jsem se dozvěděla od informanta 1. Druhou vychovatelku se mi nepodařilo kontaktovat. Vzájemná spolupráce mezi vychovatelkami, jak uvedla vychovatelka 1, probíhala velice dobře. Vychovatelky si bez problému předávaly informace o žácích, buď telefonicky, prostřednictvím e-mailu nebo v písemné formě. Vychovatelky s žáky měly přátelský vztah. Možná je to i tím, že jsou vychovatelky věkově blíže k žákům. Vychovatelky dokážou dobře žáky motivovat. K přípravě všech žáků na odchod ze školy do zaměstnání přistupují stejně zodpovědně jako ostatní vychovatelé.

Informant 5

Žena, 45 let, pracuje v DD 2 roky na pozici denní vychovatelky.

Vychovatelka spolupracovala s informantem 2 roky, po celou dobu od svého příchodu do DD. Druhá vychovatelka informanta 2 – 48 let, v DD celkem 12 let, spolupráce s tímto informantem 3 roky.

O vychovatelkách jsem se dozvěděla od informanta 2. Pokud jsou vychovatelé k sobě věkově blíže, rozumí si tak lépe a vzájemná spolupráce probíhá bez problémů.

Informant 6

U informanta 3 jsou stejné vychovatelky jako u informanta 1. Spolupráce vychovatelek s informantem 3 probíhala 3 roky.

Informant 7

Žena, věk 60 let, nejprve na pozici vychovatelky 5 let, ve funkci ředitelky DD 11 let.

Za jejího působení došlo k opravě a částečné přestavbě dětského domova, zapojení DD do několika projektů určených pro děti odcházející z dětských domovů, došlo k velkému rozvoji v přípravě žáků na jejich odchod ze školy do zaměstnání, ke spolupráci se zaměstnavateli, k dalšímu vzdělávání pedagogických pracovníků.

Informant 8

Žena, 42 let, ve funkci ředitelky Střední odborné školy výroby a služeb 6 měsíců.

Informanta 2 učila jako učitelka ve škole 2 roky občanskou nauku. Ředitelka má na SŠ již dlouholetou praxi 10 let. Dozvěděla jsem se o ní od informanta 5.

Informant 9

Muž, 46let, psychoterapeut informanta 2, v současné době spolupracuje s informantem 2 roky, po odchodu informanta z DD může nadále probíhat spolupráce s psychoterapeutem, ale záleží to na zájmu

a ochotě informanta.

O informantovi jsem se dozvěděla od informanta 7.

Informant 10

Žena, věk 40 let, spolupráce s informantem 2 probíhala 16 let, Sociální pracovnice vykonává sociálně právní ochranu dětí (dále jen SPOD). Spolupracovala s informantem 2 do té doby, než byl plnoletý. Informantovi bylo 18 let na konci června tohoto roku.

O tomto informantovi jsem se dozvěděla od informanta 7.

Informant 11

Tímto informantem je klíčový pracovník z „Domu na půli cesty“. Zde bydlel informant 3 jeden rok, v půlce července sem nastoupil informant 2. Dům na půli cesty zprostředkovává Středisko křesťanské pomoci. Toto zařízení poskytuje soubor služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a závislostí na návykových látkách, kterým pomáhá překlenout složité životní období a nalézt novou životní cestu. Kromě Domu na půli cesty zprostředkovává zařízení další služby: terapeutickou komunitu Vršíček, sociální rehabilitaci a terénní program. Jedním z cílů organizace je pomoci mladým lidem s řešením jejich nepříznivé sociální situace, a to i mladým lidem po odchodu z dětských domovů (ubytování na 1 rok, sociální zázemí, sociální poradenství, společenské uplatnění, snaží se o samostatnost klienta, podporu při řešení dlouhodobých problémů – hledání zaměstnání). Dále pracovníci spolupracují s budoucím zaměstnavatelem a s rodinou klienta, pokud má o to klient zájem. Ale často to nebývá, většinou chtějí být klienti samostatní. Každého klienta má „na starosti“ tzv. klíčový pracovník, který po celou dobu pobytu spolupracuje s klientem.

Bývalí klienti mohou využívat služby nadále po svém a mohou být znovu ubytováni.

O tomto informantovi jsem se dozvěděla od informanta 3.

5. Zpracování výsledků a analýza dat

Před realizací polostrukturovaných rozhovorů jsem si sestavila předběžný plán výzkumu. Rozhovory, které jsem vedla se všemi informanty, byly sestaveny z otázek, které byly součástí několika okruhů. Pro lepší přehlednost jsou výsledky zpracovány do tabulek, které jsou součástí příloh. U každé tabulky je popisek a číslo.

Na začátku zahájení rozhovoru s informanty 1, 2 a 3 jsem se nejprve podělila o svůj životní příběh z DD pro vytvoření příjemné atmosféry a sebedůvěry.

Okruh č. 1, 2 a 3: Byl určen pro informanty 1, 2 a 3, resp. žáky s MP, kteří se připravují nebo připravovali na odchod ze školy do zaměstnání.

Okruh otázek č. 1: Vzdělávání a profesní příprava. V tomto okruhu jsem se ptala, jakou povinnou školní docházku žáci absolvovali a jakým způsobem se připravovali na budoucí povolání.

Okruh otázek č. 2: Vnímání odchodu ze školy do zaměstnání.

Těmito otázkami jsem zjistila, jak vnímají odchod ze školy do zaměstnání samotní žáci. Otázky jsem zaměřila na to, zda se žáci setkali s nějakými problémy v době odchodu ze školy a z čeho měli největší obavy po jejich odchodu ze školy do zaměstnání.

Okruh otázek č. 3: Zaměstnání. Tento okruh otázek byl zaměřen na informovanost žáků o způsobu hledání zaměstnání, představě

o zaměstnání žáka a o dosavadních zkušenostech žáků v pracovním procesu (školní praxe, brigády, zaměstnání). Dále jsem se informantů ptala, kdo všechno jim pomáhal a pomáhá při hledání zaměstnání.

Okruh otázek č. 4: Byl určen pro informanty 4, 5 a 6 – pro zaměstnance DD a pro informanta 7 - zaměstnance školy.

Okruh otázek č. 4: Tranzitní plánování. Otázky byly zaměřeny na přípravu žáků s MP na odchod ze školy do zaměstnání. Zde jsem zjišťovala, jak probíhala příprava žáků v dětském domově a ve škole a s kterými dalšími subjekty spolupracovali, příp. s kterými službami a dalšími osobami se v této souvislosti setkali. Dále jsem se soustředila na to, v čem spočívala vzájemná spolupráce mezi všemi aktéry TP.

Okruh otázek č. 5 a 6: Byl určen pro všechny informanty v tranzitním plánování.

Okruh otázek č. 5: Aktéři v TP. V tomto okruhu otázek jsem zjišťovala, kdo všechno vstupoval a vstupuje do tohoto období žáků s MP, jak v dětském domově, tak ve škole. Jak dlouho aktéři v TP s informanty spolupracovali a jestli ještě s informanty spolupracují. Dále jsem se zaměřila na to, v čem spočívala jejich spolupráce s informanty.

Okruh otázek č. 6: Následná péče. V tomto okruhu jsem se soustředila na to, zda mají informanti možnost se na někoho obrátit po svém odchodu ze školy o pomoc nebo o radu. Pokud ano, na koho by se obrátili sami informanti. Dále jsem se dotazovala na spolupráci s budoucím zaměstnavatelem po odchodu žáka ze školy.

5.1 Případová studie 1

Informant 1

Důvod přijetí do DD:

Nerespektování autorit, neplnění svých povinností, útky od rodičů a poté i z DD. Po útěku od matky byl V. chycen a na základě předběžného opatření umístěn do dětského diagnostického ústavu (dále jen DDÚ). V DDÚ trval jeho pobyt 2,5 měsíce, poté umístěn do současného DD. V. obviňoval rodiče z fyzického týrání. Matka začala mít již dříve se synem výchovné problémy (vracel se domů pozdě, matku neposlouchal). Matka má pronajatý pokoj u známých.

Osobní anamnéza:

Úroveň rozumových schopností je v pásmu lehké mentální retardace. Myšlení je ulpívavé, rigidní, zaměřené prakticky, nízká je schopnost abstrakce. Problém je v oblasti logické následnosti jednotlivých dějů všeobecné informovanosti a abstraktního myšlení. Osobnostně směřován více k uzavřenosti a introverzi. Ochotný pomáhat ostatním. Dokáže ho motivovat pochvala. Obtížně si stanovuje cíle, více prožívá přítomnost, než by přemýšlel o budoucnosti. V. je soběstačný a nezávislý na ostatních. Hůře snáší kritiku. Není úzkostný a nebojí se. Všude se adaptuje velmi dobře.

Vyjadřovací schopnosti jsou na průměrné úrovni. Slovní zásoba je mírně snížená. Překážkou může být řečová vada – dyslalie. Pokud se zvyšuje hladina stresu, zhoršuje se i jeho schopnost dorozumění.

Rodinná anamnéza:

Rodiče o V. nejeví zájem. Rodiče nejsou manželé a ani spolu nežijí. Oba rodiče jsou nezaměstnaní. Má několik dalších sourozenců. Stýká se pouze se sestrou, ke které jezdí na víkendy.

Vzdělávání a profesní příprava:

Po ukončení 9. ročníku internátní ZŠ praktické nastoupil V. na 3 letý učební obor opravář zemědělských strojů. V. ukončil v červnu tohoto roku na SŠ 2. ročník. „*Na praxi jsem chodil 2 roky ve škole.*“ Zde mají žáci zřízené dílny určené pro odborné praxe. Ve 3. ročníku může žák navštěvovat praxi, kterou si zvolí. „*Už se těším, až budu ve třetíáku chodit na praxi do zemědělského družstva. Po skončení školy bych chtěl pracovat jako řidič, ... třeba traktorů.*“

Během pobytu v DD v roce 2018 vykonával brigádu, kterou mu umožnil zprostředkovat městský úřad. V. s kamarádem poničil autobusovou zastávku. V. se přihlásil na úřadě o brigádu sám. Vzniklou škodu splácel z brigády. Dle sdělení informanta 4 spolupracovali vychovatelé se zaměstnavatelem ohledně brigády. „*Spolupracovali jsme s městem po celou dobu, kdy V. u města vykonával brigádu.*“ Dále s V. spolupracovala probační a mediační služba.

Průběh pobytu v DD:

V. se v dětském domově líbí, má zde svůj pokoj v RS. V RS se chová V. k ostatním dětem přátelsky. Rád udělá práci za jiné a mnozí toho využívají. Často se přizpůsobí jiným, jen aby mezi ostatní zapadl a aby se cítil být pro ně důležitý. Vztah k vychovatelkám je také přátelský. Dle sdělení informanta 4 je to u V. jako na houpačce. „*Jednou je milý a hodný, ale potom nastane zlom a začne se chovat nevhodně. Je hodně citlivý a potřebuje cítit podporu ze strany dospělého.*“

V září 2018 utekl z DD, údajně kvůli nešťastné lásce. Během útěku byl pod vlivem alkoholu, často takto řeší své problémy. V. po měsíci našla policie u jeho sestry. Na konci ledna letošního roku V. na vlastní žádost ukončil pobyt v DD, ukončil i studium. Vrátil se zpět do DD na konci února 2019, byla s ním sepsána dohoda o setrvání v DD do ukončení

přípravy na budoucí povolání. Vychovatelkám V. sdělil, že si samostatný život představoval jinak. Během svého pobytu mimo DD se potýkal s finančními problémy a s bydlením.

Ve volném čase se chodí starat o koně, rád čte, rád jezdí na kole venku, do lesa a koupat se.

Tranzitní plánování v DD:

V. si spoustu informací pamatuje z toho, co probírali s vychovatelkami-tetami v RS. Něco zná i ze školy. *„Práci mi pomáhá sehnat moje ségra, kamarádi a děcák. S tetama jsme hodně věcí o práci probírali. Práci bych hledal na internetu, přes kamarády nebo na pracáku.“*

Informant 4 uvedl, že spolupráce s klientem v tranzitním plánování probíhá bez problémů. *„Lehce se šzil s pracovním procesem, žádná práce mu nevadila. Snažíme se s kolegyní probrat na RS všechna témata ohledně práce (např. kde hledat práci, proč by se mělo pracovat, co se stane, když je člověk bez práce, jak se chovat v práci, mzdu, komunikaci, jednání s druhými lidmi...), sebeobsahu, samostatný vstup do života, bydlení, finanční gramotnost, kyberšikanu.... Na RS máme každý týden jedno téma. Podle zaměření tématu vždy vymyslíme takové činnosti, aby se děti něco dozvěděly a aby je to bavilo. Většinou se zapojují všechny děti. Žákům se dle potřeby věnujeme i individuálně a dle jejich potřeb.“* V DD jsou navíc různé projekty, které připravují mladé lidi na samostatný vstup do života. V rámci těchto projektů se mladé lidi z dětských domovů učí: kde hledat práci, napsat motivační dopis, životopis, jak má vypadat pracovní smlouva, druhy pracovních poměrů, práci s PC, kde hledat bydlení, finanční gramotnost atd. V dětském domově se pracuje i s metodikou projektů, které skončily před pár lety.

Tranzitní plánování ve škole:

O tranzitním plánování ve škole jsem se dozvěděla pouze z výpovědí informantů. Škola, kterou V. navštěvuje, nevyjádřila svůj souhlas se podílet na výzkumném šetření. V. mluvil o učitelích velmi hezky.

Ve škole probírají vše o zaměstnání v občanské nauce, většinu se dozvědí přímo během praxe. Stejnou školu, jen jiný obor navštěvoval informant 3. V. prožíval v letošním školním roce špatné období – nešťastná láska, a to se podepsalo i na jeho chování ve škole. Opouštěl vyučování bez dovolení, vyrušoval při hodinách, choval se neslušně o přestávkách a nespolupracoval s vyučujícími během vyučování. Ve škole má spoustu kamarádů, se kterými se stýká i mimo školu. V. uvedl, že má ve škole několik učitelů, se kterými vychází dobře. Ve škole ho baví ČJ, malování a praktické vyučování.

Informant 4 uvedl, že se školou nespolupracují pouze jen ony samy, ale i ředitelka dětského domova a sociální pracovnice. O prospěchu a chování žáka se informují vychovatelky v průběhu celého školního roku, a to osobně, telefonicky, e-mailem nebo písemně. Vychovatelky se zúčastňují třídních schůzek ve škole, kde se informují na žáky.

Život po odchodu z DD:

Na otázku, z čeho má největší obavy po odchodu ze školy, mi V. odpověděl: „*Bojím se, že neseženu práci, nebudu mít kde bydlet a že nebudu mít na jídlo. Těším se, až odejdu z děčáku, ale bude se mi stýskat po tetách a kamarádech.*“ Po svém odchodu by se o pomoc nebo o radu obrátil na jednu vychovatelku, na sestru a na kamarády. Jednou se již obrátil na dětský domov v letošním roce, kdy se chtěl po svém ukončeném pobytu v DD vrátit zpět. Shrnutí případové studie viz tab. č. 3.

Tabulka č. 3: Shrnutí případové studie 1

	Informant 1
Tranzitní plánování v DD	<ul style="list-style-type: none"> - konání skupinových besed na téma zaměstnání - individuální setkání - různé projekty v DD - sešit školní přípravy
Tranzitní plánování ve škole	<ul style="list-style-type: none"> - předmět občanská nauka - odborná praxe - možnost studovat další učební obor
Profesní příprava	na SŠ – opravář zemědělských strojů
Představa o zaměstnání	řidič traktoru
Způsob získání zaměstnání	<p>způsob hledání zaměstnání:</p> <ul style="list-style-type: none"> - přes sestru - přes kamarády - na internetu - ÚP - DD
Profesní zkušenosti	<ul style="list-style-type: none"> - odborná praxe ve školní dílně, poté v zemědělském družstvu - brigáda u městského úřadu
Zaměstnán hned po škole	X
Sociální služba	Ne
Zapojen do projektu	Ano (pouze projekty v DD)
Vnímání odchodu ze školy	<ul style="list-style-type: none"> - na odchod z DD se těší - bude se mu stýskat po tetách a kamarádech

Obavy po skončení školy	<ul style="list-style-type: none"> - nesehnání zaměstnání - nemít kde bydlet - nemít peníze na jídlo
Problémy po odchodu ze školy	<ul style="list-style-type: none"> - finanční problémy - problém s bydlením
Aktéři v DD	<ul style="list-style-type: none"> - vychovatelky v RS, ředitelka DD - soc. pracovnice DD - zástupkyně ředitelky - vedoucí vychovatelek
Aktéři ve škole	<ul style="list-style-type: none"> - ředitel školy - učitelé - výchovný poradce - zástupkyně ředitele - mistrová praxe
Ostatní aktéři	<ul style="list-style-type: none"> - sestra - kamarádi - DDÚ - probační a mediační služba - policie - psychiatr - soc. pracovnice OSPOD
Na koho by se informant 1 obrátil o pomoc/radu	<ul style="list-style-type: none"> - na sestru - na vychovatelku z RS - na kamarády
Spolupráce vychovatelek s ostatními aktéry v TP	<ul style="list-style-type: none"> - s městským úřadem - s probační a mediační službou - s policií - s DDÚ - s psychiatrem - se školou

Zdroj: vlastní výzkum

5.2 Případová studie 2

Informnat 2

Důvod přijetí do DD:

Odebrán z rodiny na základě předběžného opatření z důvodu nepříznivé sociální situace (odpojená elektřina, dlouhodobě štěnice, nedostatek jídla, nedostatek lékařské péče – především nedodržování dietního režimu bezlepkové diety, docházka do školy bez problému, otec měl finanční problémy).

Osobní anamnéza:

Verbální i názorové schopnosti jsou téměř vyrovnané, obojí v pásmu lehké mentální retardace. Jeví se jako osobnost klidná, soběstačná, dokáže být sám. L. se dokáže dobře přizpůsobit okolí. Je vděčný, když se mu někdo věnuje. Pokud najde u dospělého sympatie, je milý a ochotný spolupracovat. Má sebedůvěru, věří ve své síly a schopnosti, dovede se ze všeho otřepat.

Mezi jeho záliby patří poslech hudby a hry na PC. Někdy si ve volném čase zahraje s kamarády fotbal na místním hřišti.

L. byla v dětství diagnostikována celiakie. Celiakii mají obě sestry L. a měla ji i jejich matka. Zdravotními riziky mohou být průjemy, porucha růstu a rozvrat metabolismu. Nutriční terapeutka pro dětský domov vytvořila jídelníčky, podle kterých se v RS dětem nakupují potraviny a vaří. L. chodil na obědy do školní jídelny, kde se vaří bezlepková jídla.

Rodinná anamnéza:

S L. jsou v DD dvě mladší sestry P. (12 let) a R. (15 let). Se svými sestrami si L. rozumí, vždy se jich zastane, má je rád. Když přijedou sestry z víkendového pobytu od otce, doprovází je L. zpět do DD z nedalekého vlakového nádraží. L. se stýká z rodiny pouze s otcem

a strýcem. L. uvedl, že má s otcem a strýcem hezký vztah. Matka zemřela již dříve při autonehodě, a tak se otec o děti staral sám. Otec bydlí s kamarádem a kamarádovou družkou v bytě 1+1. Manželský pár se stará o 2leté dítě. Otec dříve v DD děti navštěvoval, nyní si v DD děti vyzvedne pouze na povolený pobyt na prázdniny. Děti u otce přespí jen někdy, většinou spí u kamarádů. Děti jsou s otcem v telefonním spojení. Ze sdělení informanta 5 není na povoleném pobytu dodržována otcem bezlepková dieta. Děti se vychovatelkám několikrát svěřily, že doma jedí to, co chtějí. Otec a ani strýc se na plánovaném přechodu z DD a ze školy nijak nepodíleli.

Vzdělávání a profesní příprava:

Na ZŠ měl L. splněnou povinnou školní docházku v 8. třídě, kdy mu bylo 15 let. Jako přípravu na budoucí povolání si zvolil Odbornou školu výroby a služeb, 3 letý obor E – kuchařské práce se zaměřením na přípravu jídel. Tento rok v červnu školu úspěšně dokončil a získal výuční list. První dva roky docházel L. na odbornou praxi do školní jídelny. Poslední ročník chodil na praxi do kuchyně na SŠ obchodní. „*Praxe mě v kuchyni bavila. Jsem domluvený s mistrovou praxe, že mě tam od září zaměstná.*“ Nakonec z nabídky zaměstnání ale sešlo.

L. chodil na brigádu do místní restaurace, nastoupil do zaměstnání a byl tam krátce. Další brigádu vykonával u strýce. Zde vypomáhal v rámci podnikání ve stavebninách.

Po skončení školy má L. v plánu si udělat řidičský průkaz, poté si koupit auto a nastoupit do dobře placené práce. Jednou by chtěl L. dělat rozvozce čehokoliv. L. by chtěl jezdit v ČR i v zahraničí. L. by bavila i práce kuchaře.

Průběh pobytu v DD:

Dle zápisů o chování v RS je L. klidný, navenek působí trochu zakřikle,

kamarádi se hodně s vrstevníky, na rodinné skupině je oblíbený, není hádavý, rozumí si se všemi dětmi, adaptaci v dětském domově zvládl bez problémů. Do společných činností s RS se příliš nezapojuje. V DD dostal několik výchovných opatření za porušení vnitřního řádu (opakované požití alkoholu a marihuany, časté pozdní příchody z volných vycházek, neplnění svých povinností v RS). Jako výchovné opatření bylo L. uloženo: zákaz volných vycházek, zákaz společenských akcí s DD, zákaz TV a PC. V dětském domově se u L. jednou zjistilo sebepoškozování. L. si chtěl podřezat žíly z důvodu nešťastné lásky. V roce 2016 byl přemístěn do DDÚ – kvůli podezření na sexuální zneužívání mladší sestry. Délka pobytu v DDÚ činila 3 měsíce. Podezření na sexuální zneužívání se nepotvrdilo. Ze zápisů DDÚ plyne, že byl pobyt bezproblémový, L. se adaptoval velice dobře, dodržoval stanovená pravidla, vycházel s ostatními klienty, vychovatelé si L. chválili, vždy se zúčastnil společenských akcí.

L. a jeho sestru R. navštěvuje v DD informant 9, jehož služby jsou hrazeny v rámci projektu. Projekt je určený mladistvým od 15 let. Psychoterapeut spolupracuje s L. 2 roky. L. měl jako jediný z DD se svojí sestrou zájem o návštěvy psychoterapeuta. S psychoterapeutem se pravidelně setkávali a řešili spolu témata, která informanta 2 zajímala, popř. praktické věci, které ho budou čekat po jeho odchodu z DD a ze školy. Tématem bylo např. bydlení, zajišťování úředních záležitostí a zaměstnání. *„Bohužel není příliš samostatný, má tendenci věci odkládat a neřešit. L. se nechová vždy odpovědně, víceméně žádné problémy nevnímá.“* Jeho spolupráce s informantem 2 bude probíhat nadále, i po odchodu z DD. *„Zatím jsem neměl možnost většího zapojení v průběhu přechodu klienta ze školy. Moje role bude mít (doufám) větší uplatnění nyní po přechodu do samostatného života.“*

Dle informanta 9 bylo pro L. nejnáročnější poslední období školy a závěrečné zkoušky. Zkouškám věnoval nejvíce času.

Tranzitní plánování v DD:

Informant 5 uvedl, že spolupráce s informantem 2 na jeho přípravě probíhala již od nástupu na SŠ. S informantem 2 spolupracovaly vychovatelky v RS po celou dobu pobytu v DD. Poslední rok neměl informant 2 o spolupráci s informantem 5 zájem. Pouze spolupracoval s druhou vychovatelkou RS. L. se zúčastňoval jen někdy besed pořádaných v RS. *„Žák nechtěl spolupracovat, prý všechno zná. Odmítal veškeré rady. Doporučovala jsem mu, než skončí školu, ať si zajde na úřad práce, že ukončuje školu, a zajímá se o nabídky zaměstnání. L. mi odpověděl, že má ještě 2 měsíce prázdniny. Hlavně musí chtít sám žák spolupracovat na jeho přípravě.“* Ve všech RS je každý týden probíráno jiné téma. Témata jsou součástí týdenních plánů, které si tvoří samy vychovatelky. Probíraná témata jsou ve všech RS stejná, pouze vychovatelky si je zařazují do týdenních plánů dle svých potřeb a potřeb dětí.

Informant 5 s kolegyní pro L. sháněly byty, jelikož L. neměl nic zařízeného. Na poslední chvíli druhá vychovatelka informantovi 2 zařídila službu „Dům na půli cesty“. L. tam nechtěl jít. Tvrdil, že půjde bydlet k otci. L. při ukončování pobytu v DD měl dostat určitou finanční částku (dostává každý klient při odchodu z DD). Dle sdělení informanta 5 toto otec věděl, a tak čekal, že L. zaplatí nájem bytu. S otcem L. nebyla žádná spolupráce v době plánovaného přechodu ze školy do zaměstnání.

Na konci května tohoto roku se konala na odboru sociálních věcí a zdravotnictví (dále jen OSVZ) případová konference ohledně ukončování pobytu informanta 2 v DD a ve škole. Na každé případové

konferenci se řeší bydlení žáků, zaměstnání, finanční prostředky a to, na koho se může samotný žák v případě potřeby obrátit. Případové konference se zúčastnila z DD jeho ředitelka, sociální pracovnice, vychovatelka RS a žák. Za OSVZ byla přítomna sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) a kurátorka pro děti a mládež. V případě zájmu se může zúčastnit rodina. L. byl upozorněn ředitelkou dětského domova, že se může vrátit zpět do dětského domova do jednoho roku od ukončení pobytu, pokud se bude dále připravovat na budoucí povolání. V případě potřeby informantovi DD pomůže nebo nasměruje do dalších organizací, pokud bude chtít on sám. Informant 2 po ukončení pobytu v domově neměl zájem o další spolupráci s DD. Informant 10 spolupracoval s informantem 2 dlouhodobě a to pouze do 18 let, od 18 let se informant může obrátit o pomoc a radu na kurátora pro děti a mládež.

Tranzitní plánování ve škole:

Spolupráce vychovatelek se školou v tranzitním období žáka se uskutečnila během třídních schůzek, telefonicky, e-mailem, písemně nebo osobně s učiteli ve škole. Ohledně přípravy žáka na budoucí povolání probíhala vzájemná spolupráce mezi zaměstnanci DD a školou. Vychovatelky spolupracovaly s třídní učitelkou, mistrovou praxe, s výchovnou poradkyní, se zástupkyní ředitelky a s ředitelkou školy. S třídní učitelkou se řešila docházka do školy, prospěch žáka, chování žáka ve škole. S mistrovou praxe se řešily záležitosti průběhu praxe (docházka žáka na praxi, chování žáka na praxích...). S výchovnou poradkyní se řešila volba dalšího možného studijního oboru. L. ale nechtěl už dále studovat.

Dle informanta 8 (bývalé paní učitelky občanské nauky) se všichni učitelé snaží, aby žáci s MP dostudovali zvolený obor. Rodiče žáků

informovali školu o problému pracovního uplatnění jejich dětí. Pokud žák po získání výučního listu nesežene zaměstnání, může ve škole absolvovat žák více oborů. Rodiče se snaží během toho nadále shánět pracovní uplatnění. K dalším krokům rodičů během studia žáka patří vyřizování invalidního důchodu, příspěvku na péči a dalších možných dávek. Škola doporučuje rodičům a žákům (především výchovný poradce) další poradenské služby (např. Kariéra, Ledovec, KORPOZ). Do poradenského centra KORPOZ vyslala škola několik žáků.

Na otázku, zda má bývalý žák možnost se obrátit o pomoc nebo o radu na školu, mi informant 8 odpověděl: *„Na škole máme 300 studentů a není na to časový prostor ani personál. Ani není možnost se informovat na bývalé žáky. Pouze při odchodu žáka ze školy poskytujeme poradenství o dalším možném oboru.“*

L. si pamatuje ze školy spoustu informací o zaměstnání. V občanské nauce se učili, jakým způsobem hledat zaměstnání, jak se připravit na pohovor, jak napsat správně životopis, co se může stát, když nemají pracovní smlouvu, o vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, jak vypadá pracovní smlouva, o druzích pracovních poměrů, povinnostech v práci, mzdě atd.)

Život po odchodu z DD:

Informant 2 ukončil pobyt v DD v půlce července letošního roku. Nyní je týden v „Domě na půli cesty“. V zařízení se L. líbí, s oběma spolubydlícími si rozumí. Nedávno jsem se dozvěděla, že je L. na pokoji s bývalým klientem DD, kterého také znám.

Během odchodu ze školy se informant 2 s žádnými problémy nesetkal a ani neměl z ničeho žádné obavy. *„Už jsem se těšil, až odejdu z děčáku. Těšil jsem se, že si budu dělat, co chci. Chci být pán sám nad sebou a nebavilo mě dodržovat pravidla v děčáku.“*

Kdyby potřeboval L. s něčím poradit, obrátil by se na kamarády, na svého otce, na druhou vychovatelku v RS a na strýce. V současné době mu pomáhá sehnat práci otec a informant 11. Zaměstnání se snaží hledat sám na internetu, přes známé a chodí se ptát do firem. Shrnutí případové studie viz tab. č. 4.

Tabulka č. 4: Shrnutí případové studie 2

	Informant 2
Tranzitní plánování v DD	- besedy na různá témata (př. zaměstnání) - individuální setkání - různé projekty v DD - případová konference
Tranzitní plánování ve škole	- předmět občanská nauka - odborná praxe - možnost studovat další učební obor
Profesní příprava	odborná škola výroby a služeb – kuchařské práce se zaměřením na přípravu jídel
Představa o zaměstnání	rozvozce čehokoliv, kuchař
Způsob získání zaměstnání	způsob hledání zaměstnání: - přes otce - přes známé - poptávka ve firmách - na internetu - „Dům na půli cesty“
Profesní zkušenosti	- odborná praxe ve školní kuchyni, poté na jiné škole v kuchyni - brigáda v restauraci, brigáda u strýce ve stavebnictví
Zaměstnán hned po škole	Ne
Sociální služba	Ano

Zapojen do projektu	Ano (pouze projekty v DD)
Vnímání odchodu ze školy	- těšil se na svobodu - nelíbilo se mu dodržovat pravidla v DD - chce být „pán sám nad sebou“
Obavy po skončení školy	žádné
Problémy po odchodu ze školy	najít zaměstnání
Aktéři v DD	- vychovatelky v RS - ředitelka DD - soc. pracovnice DD - zástupkyně ředitelky – vedoucí vychovatelek
Aktéři ve škole	- ředitelka školy - učitelka občanskou nauky - mistrová na praxi - výchovný poradce - zástupkyně ředitelky
Ostatní aktéři	- klíčový pracovník v „Domě na půli cesty“ - otec - strýc - DDÚ - soc. pracovnice OSPOD - psychoterapeut
Na koho by se informanti obrátili o pomoc/radu	- na svého otce, na strýce - na kamarády - na vychovatelku z RS
Spolupráce vychovatelek s ostatními aktéry v TP	- služba „Dům na půli cesty“ - nutriční terapeut - se školou - psychoterapeut - DDÚ - soc. pracovnice OSPOD

Zdroj: Vlastní výzkum

5.3 Případová studie 3

Informant 3

Důvod přijetí do DD:

Přijat do DDÚ v květnu 2012 na žádost pěstouna z důvodu opakovaných krádeží v rodině, lhaní v rodině i ve škole, výchovných problémů, dospělé osoby nerespektoval. Po dvou měsících pobytu umístěn do DD.Osobní anamnéza:

Informant 3 byl několikrát vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně (dále jen PPP) na žádost pěstounů a školy pro posouzení vývoje obtíží. V roce 2003 diagnostikována porucha pozornosti s hyperaktivitou (dále jen ADHD) a byl medikován. Průměrná úroveň mechanické paměti, logické vyvozování souvislostí vážně, zvýšená míra nejistoty a úzkosti. Často v kontaktu s dospělými porušuje komunikační zásady. V sebeobsluze je samostatný, je třeba pravidelný dohled. Jeho zálibami je sledování TV, jízda na kole, vycházky s kamarády.

V roce 2004 hospitalizován na neurologické klinice, zjištěna Recklinghausenova neurofibromatos I. typu. V důsledku této nemoci byl poškozen intelekt a diagnostikována LMR. V roce 2008 měl P. zdravotní potíže – zvracení, průjmy. Následně byl proveden operační zákrok na klinice dětské neurochirurgie - částečně odstranění plexiformního neurofibromu lební báze vpravo. V roce 2008 diagnostikována dysortografie s dyslektickými obtížemi. P. byl v péči logopeda.

Rodinná anamnéza:

Do 7 let byl P. v péči matky a prarodičů, babička zemřela v roce 2005. V roce 2006 zemřela P. matka na infekci horních dýchacích cest, léčila se na neurofibromatózu I. typu. P. žádné sourozence nemá. Otec

o P. nejevil nikdy zájem. Od 7 do 14 let byl P. v pěstounské péči u pana K., který byl v době smrti přítelem jeho matky. S panem K. je v kontaktu stále. V roce 2007 si pan K. založil novou rodinu a od té doby se objevily problémy s P. O chlapce se zajímal manžel babičky, ke kterému jezdil P. pravidelně na víkendy. P. mu říkal „dědo“ a byl na něj hodně fixovaný. Dle sdělení vychovatelky byla spolupráce s nevlastním dědou někdy problematická, dával P. příliš velkou volnost. Nevlastní děd zemřel v roce 2015.

Vzdělávání a profesní příprava:

Od 3. třídy – dyslektická třída, po odchodu z 9. třídy navštěvoval P. SŠ obor E – potravinářské práce – obor cukrář.

Na odbornou školní praxi docházel P. 2 roky ve škole, kde je zřízena kuchyňka pro praxe. Poslední ročník absolvoval P. praxi v cukrárně. Na pracovišti se mu líbilo. Žádnou brigádu v průběhu pobytu v DD P. nevykonával.

Po ukončení pobytu v DD nastoupil P. do „Domu na půli cesty“, kde mu pracovníci pomohli sehnat zaměstnání přes pracovní agenturu. Po dvou měsících nastoupil P. do firmy (balení CD do obalů), práce ho bavila. Po 3 měsících se P. pohádal s manažerem firmy, a tak byl jeho pracovní poměr ukončen. Bez zaměstnání byl P. 2 měsíce. Poté pracoval ve výrobě koberců do aut. V zaměstnání byl 3 a půl měsíce. P. uvedl, že v tomto zaměstnání byla pro něj nevyhovující pracovní doba. Bez zaměstnání byl P. 3 měsíce. Přes další pracovní agenturu nastoupil do skladu pro výklad a náklad kaminonů. V zaměstnání vydržel 3 měsíce, tvrdil, že v práci byl špatný kolektiv. Poté přes další agenturu nastoupil do výroby koženek do aut. V tomto zaměstnání byl 4 měsíce. Vedoucí firmy P. propustil z důvodu, že práce P. nešla. Bez práce byl nějakou dobu. V době, kdy byl P. nezaměstnaný, byl nějakou

dobu registrován na ÚP. ÚP P. platil zdravotní pojištění a P. pobíral podporu v nezaměstnanosti. Potom mu vyplácela jeho opatrovnice každý měsíc peníze z naspořených finančních prostředků P.

V současné době je zaměstnaný 2 měsíce jako pokladní v obchodním centru Globus. Práci mu pomohl sehnat současný kolega v zaměstnání. P. uvedl, že je v zaměstnání spokojený, líbí se mu tam, ostatní pracovníci jsou na něj hodní. Ale o zaměstnání má jinou představu. *„Bavila by mě jiná práce, dělat pilota nebo řidiče kamionu. Občas kouknu na internet nebo se zeptám kamarádů, jestli o něčem neví. Mám v plánu si udělat řidičák a udělat si výlet do Amstrdamu“.*

Průběh pobytu v DD:

V RS byl P. nekonfliktní, své povinnosti plnil dle svého uvážení. S vychovatelkami většinou vycházel, někdy byl drzý a odmlouval. Několikrát experimentoval s marihuanou. Za porušení vnitřního řádu mu byla uložena výchovná opatření: zákaz vycházek, zákaz povoleného pobytu, zákaz PC, zákaz společenských akcí s DD nebo se školou.

Tranzitní plánování v DD:

Příprava P. na odchod z dětského domova probíhala během celého pobytu v DD. Na odloučeném pracovišti RS byl P. 3 roky, předtím byl 2 roky v jiné RS a měl i jiné vychovatelky. Podle informanta 4 neprobíhala spolupráce s informantem 3 dobře. *„Žák nechtěl moc spolupracovat, neměl zájem se zúčastňovat našich besed, kde jsme probírali různá téma (např. vše ohledně zaměstnání, bydlení, financí, péče o domácnost...). Žák mi jednou řekl, že do práce chodit nechce, nezajímaly ho možnosti pracovního uplatnění“.* Informant 4 uvedl, že se snažil věnovat informantovi 3 v době jeho přípravy 2x týdně, ale není to podle ní vždy příliš reálné. *„Abychom se mohli žákům plně věnovat v jejich přípravě, dáváme tomu prostor spíše o víkendech.“*

Na RS bývá většinou méně dětí a režim o víkendech bývá volnější, než ve všední dny. Příprava probíhá i v rámci školní přípravy.“

P. byl zapojen během svého pobytu do několika projektů, které byly zaměřeny na odchod mladých lidí z dětských domovů. Jedním z témat projektů je zaměstnání (např. kde hledat zaměstnání, druhy pracovních poměrů, pracovní doba, povinnosti zaměstnanců, povinnosti zaměstnavatelů, mzda, psaní životopisu, pohovor se zaměstnavatelem aj.). Většinu informací si P. pamatuje z projektů.

Tranzitní plánování ve škole:

O tranzitním plánování ve škole jsem se dozvěděla také pouze z výpovědí informanta 3 a informanta 4. Spolupráce vychovatelek se školou probíhala stejným způsobem jako u informanta 1. O prospěchu a chování žáka se informují vychovatelky v průběhu celého školního roku, a to osobně, telefonicky, e-mailem nebo písemně. Vychovatelky se zúčastňují třídních schůzek ve škole, kde se informují na žáky. V RS vychovatelky založily každému žákovi sešit školní přípravy. Žáci do sešitů procvičují tu oblast, která jim příliš nejde (např. matematické úlohy, gramatická cvičení...). Dospívající žáci nemají o psaní do sešitů téměř vůbec zájem. Informant 3 většinou do sešitu školní přípravy psal.

Život po odchodu z DD:

Před ukončením pobytu P. v DD se konala případová konference. Na případové konferenci se jednalo o tom, jestli má P. zajištěné bydlení, zaměstnání, finanční zajištění a předány kontakty na další služby.

Na odchod ze školy a z dětského domova se P. těšil, ale i přesto měl nějaké obavy. *„Těšil jsem se, až budu bydlet sám. Báł jsem se toho, že neseženu práci, nebudu mít kde bydlet, nezvládnou péči o domácnost. Peníze jsem nijak neřešil.“* Po odchodu z DD by požádal P. o radu své

kamarády nebo pěstouna.

Po ukončení pobytu v DD před 3 lety nastoupil P. do „Domu na půli cesty“. Tuto službu po dohodě s P. zařídil DD. Informant 3 zde byl 1 rok. Každý klient má přiřazeného tzv. klíčového pracovníka, který po celou dobu využívání služby s klientem spolupracuje. Každý týden má klíčový pracovník schůzku s klientem kvůli individuálním plánům rozvoje. Dále se ve službě konají sezení a besedy na určité téma, např. zaměstnání, finance, vztahy s rodinou, rekvalifikace, ÚP, splácení dluhů, získání a rozšíření sociálních dovedností... Služba spolupracovala s P. kurátorkou pro děti a mládež. Kurátorka dělá P. opatrovnici. P. je částečně zbavený svéprávnosti. S kurátorkou služba řešila bydlení, hledání zaměstnání a finance. P. s kurátorkou spolupracuje i po svém odchodu z DD ohledně bydlení, financí a zaměstnání.

I po svém odchodu z „Domu na půli cesty“ se službou informant 3 spolupracuje necelé 2 roky. P. je zde zapojen do projektu „Erasmus“. Projekt pomáhá mladým lidem uplatnit se na trhu práce (učí se např. věci ohledně nástupu do zaměstnání, napsat životopis, kde hledat zaměstnání, funkce ÚP, náležitosti pracovní smlouvy, počítačovou gramotnost...). P. se zúčastnil dvou setkání na Slovensku, kam se musel dopravit sám. Vždy setkání bývá na několik dní. Projekt nyní běží a koná se každé 2 roky. S žádnou další službou P. nespolečuje. Shrnutí případové studie viz tab. č. 5.

Tabulka č. 5: Shrnutí případové studie 3

	Informant 3
Tranzitní plánování v DD	<ul style="list-style-type: none"> - konání skupinových besed na téma zaměstnání - individuální setkání - projekty v DD - případová konference - sešit školní přípravy
Tranzitní plánování ve škole	<ul style="list-style-type: none"> - předmět občanská nauka - odborná praxe
Profesní příprava	SŠ – potravinářské práce, obor cukrář
Představa o zaměstnání	pilot, řidič kamionu
Způsob získání zaměstnání	<ul style="list-style-type: none"> - přes agenturu - přes kamaráda - ÚP - přes internet
Profesní zkušenosti	<ul style="list-style-type: none"> - odborná praxe ve škole, poté v cukrárně - 4 krátkodobé pracovní poměry (3 – 4 měsíce)
Zaměstnan hned po škole	Ne
Sociální služba	Ano
Zapojen do projektu	Ano (nyní zapojen v projektu „Erasmus“)
Vnímání odchodu ze školy	těšil se na samostatné bydlení
Obavy po skončení školy	<ul style="list-style-type: none"> - nesehnání zaměstnání - nemít kde bydlet - nezvládnutí péče o domácnost
Problémy po odchodu ze školy	vydržet v zaměstnání
Aktéři v DD	<ul style="list-style-type: none"> - vychovatelky v RS - ředitelka DD - soc. pracovnice DD - zástupkyně ředitelky – vedoucí vychovatelek

Aktéři ve škole	<ul style="list-style-type: none"> - ředitel školy - učitelé - výchovný poradce - zástupkyně ředitele - mistrová praxe
Ostatní aktéři	<ul style="list-style-type: none"> - klíčový pracovník v „Domě na půli cesty“ - kurátor pro děti a mládež - kamarád - ÚP - DDÚ, PPP - otec – pěstoun - soc. pracovnice OSPOD
Na koho by se informanti obrátili o pomoc/radu	<ul style="list-style-type: none"> - na kamarády - na pěstouna
Spolupráce vychovatelek s ostatními aktéry v TP	<ul style="list-style-type: none"> - kurátor pro děti a mládež - služba „Dům na půli cesty“ - logoped, škola, PPP

Zdroj: Vlastní výzkum

5.4 *Analýza rozhovoru s informantem 7: Jak vidí přípravu žáků odcházejících z dětského domova ze školy do zaměstnání jeho ředitelka*

Přípravou žáků na odchod ze školy a z DD probíhá od nástupu na SŠ, tj. přibližně od 15 let v průběhu celé školní docházky. Na otázku, v čem spočívá v DD příprava žáků na odchod ze školy do zaměstnání, mi ředitelka DD odpověděla: *„V našem okolí je nabídka učebních oborů pro mentálně postižené děti dostatečně pestrá. Každé dítě má možnost si vybrat učební obor podle vlastního zájmu i schopností. Nemáme v dětském domově ani jedno mentálně postižené dítě, které by se nevzdělávalo na středním stupni vzdělávání. Výuka je zaměřena na jejich praktické dovednosti. Žáci se připravují průběžně na pracovní proces během odborných praxí na školách (vstávání do zaměstnání, dodržovat daný režim, omluvit se při nepříchodu...). V současné době mají zaměstnavatelé možnost si děti pro určitou pozici „vychovat“ i při příležitostných brigádách v průběhu roku.“* V dětském domově proběhlo několik projektů, některé projekty stále probíhají. Projekty jsou zaměřené na podporu mladých lidí odcházejících z dětských domovů a hledajících si zaměstnání. V rámci některých projektů se jezdí na víkendové pobyty. Děti se zde učí samostatnosti, orientaci v dopravě, samostatnému vyhledávání cesty, zaměstnání, napsat životopis, počítačové gramotnosti, hospodaření s penězi, atd. Součástí tématu zaměstnání jsou časté „monitorovací pohovory“ (jak by se měl uchazeč o zaměstnání chovat, co při pohovoru říci a co ne, jak se na pohovor obléci, telefonický pohovor atd.). Aby učení děti bavilo, je to propojeno i s kulturními aktivitami (divadlo, kino...). Ředitelka dětského domova může spolupracovat s budoucím zaměstnavatelem odcházejícího žáka, pokud má o to klient zájem. Z řad sponzorů DD je

poskytováno zdarma právní poradenství. Ředitelka v DD spolupracuje s vychovatelkami, s metodikem prevence, se sociální pracovníci (zajišťuje záležitosti ohledně přijímání dítěte na školu, vyřizuje vše kolem pobytu dítěte v DD).

6. Odpovědi na výzkumné otázky a výzkumný cíl

Cílem tohoto výzkumu bylo odhalit, jak probíhá přechod ze školy do zaměstnání u vybraných osob s mentálním postižením žijících v dětském domově. Dále jsem zjišťovala, kdo všechno do tranzitního plánování u osob s MP vstupuje. Pro dosažení tohoto výzkumného cíle jsem zvolila 3 výzkumné otázky, které jsem rozdělila do 6 okruhů.

Odpověď na výzkumnou otázku č. 1 (okruh otázek 1, 3, 4):

Informant 1

Příprava v dětském domově probíhá formou skupinových besed na různá témata zaměřená na odchod ze školy. Dále vychovatelé se žákem pracují individuálně. Dle sdělení informanta 4 probíhá spolupráce s tímto informantem bez problémů. Informant 1 byl zapojen v DD do několika projektů, které se zaměřují na samotný vstup do života. Dále do tranzitního období můžeme zahrnout profesní zkušenosti a absolvované brigády. V DD vykonával pouze brigádu od městského úřadu.

S tranzitním plánováním souvisí též příprava na budoucí povolání. Z výpovědí tohoto informanta a informanta 4 je zřejmé, že příprava ve škole spočívá v předmětu občanské nauky, odborné praxe a možnost vystudovat další obor.

Informant 2

Tento informant poslední rok neměl zájem spolupracovat s informantem 5, pouze s druhou vychovatelkou v RS. Besed, které se pořádají v RS se zúčastňoval jen někdy. Informant byl zapojen do projektů mimo DD. Některé projekty se pořádali mimo dětský domov (např. víkendové pobyty, jednodenní akce mimo zařízení).

Do přípravy na odchod ze školy do zaměstnání, lze zařadit také případovou konferenci, na které se řeší situace žáka po odchodu ze

školy.

Tranzitní plánování ve škole bylo v rámci předmětu občanská nauka, odborné praxe, možnost vystudovat další učební obor. Tuto možnost informant nevyužil. V DD nevykonával informant žádnou brigádu, pouze na povoleném pobytu u otce.

Informant 3

Informant nejevil moc zájem o spolupráci s vychovatelkami v RS a ani o individuální setkávání. Informant se zúčastnil několika málo projektů v DD. Během pobytu v DD žádnou brigádu nevykonával.

O tranzitním plánování jsem se dozvěděla pouze z výpovědí tohoto informanta a informanta 4. Ve škole vše o zaměstnání žáci probírají v předmětu občanské nauky a odborné praxe.

Odpověď na výzkumnou otázku č. 2 (okruh otázek 2):

Informant 1

Jednou již informant odešel z DD, po měsíci se vrátil zpět do DD. Po svém odchodu uznal, že svoji situaci nezvládá. Informant se setkal s finančními problémy a problémem s bydlením. Informant se těší na svůj odchod, ale bude se mu stýskat po tetách a kamarádech. S vnímáním odchodu samotného klienta souvisí jeho obavy po skončení školy – nesehnání zaměstnání, nemít kde bydlet a nemít peníze na jídlo.

Informant 2

Informant po odchodu ze školy neměl žádné obavy a s žádnými problémy se nesešel. Svůj odchod ze školy vnímal velice pozitivně. Tento informant se těšil na svobodu, nerad dodržoval pravidla v DD a chce být „pán nad sebou“. Veškerou pomoc od DD odmítal.

Informant 3

Informant se potýká především s problémem vydržet v zaměstnání.

Po svém odchodu se zde zapojil hodně klíčový pracovník z „Dому na půli cesty“. O následnou spolupráci s DD po odchodu ze školy neměl informant zájem.

Odpověď na výzkumnou otázku č. 3 (okruh otázek 5 a 6):

Informant 1

Aktéři v DD: vychovatelky v RS, ředitelka DD, soc. pracovnice DD, zástupkyně ředitelky, vedoucí vychovatele

Aktéři ve škole: ředitel školy, učitelé, výchovný poradce, zástupkyně ředitele, mistrová praxe

Do TP tohoto informanta se zapojovali další aktéři (rodina, kamarádi, soc. pracovnice OSPOD, DDÚ, probační a mediační služba, městský úřad, psychiatr). Zahrnula jsem do této kategorie i aktéry, kteří vstupovali do TP, ale nepodíleli se v přípravě žáka (policie).

Informant 2

Aktéři v DD: vychovatelky v RS, ředitelka DD, soc. pracovnice DD, zástupkyně ředitelky, vedoucí vychovatele

Aktéři ve škole: ředitelka školy, učitelka občanské nauky, výchovný poradce, zástupkyně ředitelky, mistrová praxe

Ostatní aktéři v TP: klíčový pracovník v „Domě na půli cesty“, otec, strýc, DDÚ, soc. pracovnice OSPOD, psychoterapeut, nutriční terapeut,

Informant 3

Aktéři v DD: vychovatelky v RS, ředitelka DD, soc. pracovnice DD, zástupkyně ředitelky, vedoucí vychovatele

Aktéři ve škole: ředitel školy, učitelé, výchovný poradce, zástupkyně ředitele, mistrová praxe

Ostatní aktéři v TP: klíčový pracovník v „Domě na půli cesty“, kurátor pro děti a mládež, kamarád, ÚP, DDÚ, PPP, otec – pěstoun, soc. pracovnice OSPOD, logoped, nevlastní „děda“

7. Diskuze

Tato práce se zaměřuje na Tranzitní období v životě osob s mentálním postižením. Práce se konkrétně zabývá Tranzitním plánováním přechodu ze školy do zaměstnání. Toto téma je neustále ve světě diskutované. Dříve byl přechod dětí s MP ze školy do zaměstnání i jejich samostatný život mimo dětský domov velmi problematický. V současné době existuje více možností a nabídek pro jejich podporu a pomoc v období plánovaného přechodu žáka odcházejícího ze školy do zaměstnání (různé projekty v DD, spolupráce s NNO, sociální služby, finanční pomoc od DD v době odchodu ze zařízení, besedy na RS atd.).

Podle Krejčíkové a Kozákové (2013) je období ukončování školní docházky pro člověka s MP složitým obdobím. Lidé s MP mají často obavy z něčeho nového a neznámého. Důležité je v průběhu tranzitního období přechodu ze školy do zaměstnání zaměřit se na plynulost a návaznost přechodu. Dle mého názoru v dětském domově funguje dobře plynulost a návaznost v době přechodu ze školy do zaměstnání. V první řadě musí chtít žák spolupracovat s pedagogickými pracovníky.

Souhlasím s tvrzením, které uvádí Pipeková et al., (2010). Lidé s postižením při nástupu do zaměstnání se mohou setkat s různými překážkami, např. nedostatek pracovních kompetencí, předsudky zaměstnavatele nebo společnosti, dále to může být nedostatek informací. Situaci mají o to složitější děti z dětského domova, hlavně při získání a udržení si zaměstnání. I když dětský domov nerealizuje tranzitní program, splňuje některé cíle TP, které uvádí ve své publikaci Krejčíková a Kozáková (2013): podporu žáka při výběru přípravy na budoucí povolání, rozvoj pracovních a sociálních návyků, dostatečná

podpora při vstupu do další životní etapy (odchod ze školy do zaměstnání, získání zkušeností v dalších oblastech, které jsou důležité pro vstup do samostatného života – bydlení, zaměstnání, vzájemná komunikace, v případě zájmu žáka – zajištění pracovního místa a komunikace se zaměstnavatelem...). Dle zjištěných výsledků dětský domov pracuje na bázi tranzitního programu. Do tranzitního plánování žáků v době přechodu ze školy do zaměstnání se zapojuje celá řada aktérů. Podle Strnadové a Cumming (2016) do TP patří: žák s MP, rodina, učitelé, aktéři zajišťující konkrétní služby (jako poradenská pracoviště) a ostatní aktéři, kteří hrají důležitou roli v jeho životě. V DD ve většině případů rodina nehraje v TP žádnou roli a ani se na TP se nijak nepodílí. Celým procesem přípravy žáka na jeho odchod ze školy ho provází hlavně pedagogičtí pracovníci z DD (vychovatelé, ředitelka DD, soc. pracovnice DD).

8. Závěr

Výsledky mě samotnou překvapili, hlavně to, jak funguje následná péče po odchodu žáků s MP ze školy do zaměstnání. Před samotným zjištěním výsledků, jsem se domnívala, že škola má hlavní roli v tranzitním plánování žáků s MP. Hlavním cílem vzdělávání je příprava žáků na budoucí povolání. Kdežto dětský domov se soustřeďuje na jedince s MP jako na osobnost, která se připravuje na samostatný vstup do života. Osoby s MP by měly být dostatečně připraveny na zvládání a řešení situací, se kterými se setkávají mladí lidé po odchodu ze školy. Dětský domov, tak má nezastupitelnou roli v přípravě žáků na odchod ze školy do zaměstnání. Pedagogičtí pracovníci nedokážou plně zastoupit rodinu ve všech jejích funkcích, ale snaží se o to, aby klientům předali, co nejvíce potřebných zkušeností. DD se snaží „postarat“ a „zabezpečit“ odcházející klienty ze svého zařízení (zajišťování bydlení, zaměstnání, finanční prostředky...). Před dnem zletlosti DD umožní dítěti jednání se sociálním kurátorem. Další dva roky dětský domov může zajišťovat klientům pomoc při řešení tíživých životních situací (Vnitřní řád DD, 2018).

Během přípravy na odchod žáků s MP ze školy do zaměstnání má v současné době dětský domov k dispozici jeden startovací byt. V tomto bytě může být klient, který dovršil 18 ti let a připravuje se na budoucí povolání. Byt je součástí odloučeného pracoviště DD. V samostatném bydlení klientů, jde o osamostatňování, péči o domácnost, hospodaření s penězi, klienti tohoto bytu často docházejí na brigády, hlavně o letních prázdninách. Bylo by dobré mít více takovýchto bytů. Ale otázkou je, jak by byty využívali klienti DD. V bytě bylo v předešlých letech několik problematických klientů.

Z výsledků vyplývá, že většina klientů nemá zájem o spolupráci s vychovatelkami a s ředitelkou domova, jak během přípravy na jejich odchod, tak i po odchodu ze školy. Všichni klienti se těšili, až skončí školu a odejdou z dětského domova. Málo který klient si uvědomuje, co všechno pro něj DD dělá a jak mu pomáhá se zvládnutím tohoto náročného období. I když se rodina nijak nezajímá o děti nebo se nepodílí na jejich přípravě odchodu ze školy do zaměstnání, klienti by v první řadě požádali o pomoc nebo o radu svoji rodinu.

Během výzkumného šetření a jeho zjištění postrádám zaměření v domově na praktické dovednosti (např. dojít s klientem na ÚP, zjistit informace o možnostech pracovního uplatnění, vyřizování úředních záležitostí, jak na úřadě, tak v dalších institucích). Přestože DD vede své klienti k samostatnosti a zodpovědnosti, ve většině případů po odchodu ze školy do zaměstnání si žáci nevědí rady, když takováto situace nastane. Jako řešení bych viděla v terénním pracovníkovi, který by žáka zmiňovanými oblastmi provázel. Žáci by se mohli kdykoliv na tohoto pracovníka obrátit.

V odborné literatuře najdeme zaměření hlavně na samostatný vstup do života klientů odcházejících z dětských domovů, ale nikde není zkoumaná problematika osob s MP odcházejících z dětského domova v období přechodu ze školy do zaměstnání. V tomto zařízení se můžeme setkat s dětmi s mentálním postižením velice často. Předmětem dalšího zkoumání v této problematice může být „život osob s MP žijících v DD po odchodu ze školy.“

Seznam odborné literatury a dalších zdrojů

Seznam odborné literatury:

1. BĚLOHLÁVKOVÁ, L., GNANOVÁ E., 2008. *Podporované zaměstnávání pro lidi s aspergovým syndromem: informační příručka*. Praha: APLA. 35 s.
2. BENDO VÁ, P., ZIKL, P., 2011. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). 144 s. ISBN 978-80-247-3854-3.
3. ČERNÁ, M., a kol., 2008. *Česká psychopedie*. Praha: Karolinum. 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3.
4. FINKOVÁ, D., a kol., 2013. *Iniciační analýza podmínek inkluze u osob se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 184 s. ISBN 978-80-244-3865-8.
5. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
6. JANKOVSKÝ, J., 2006. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton. 173 s. ISBN 80-725-4730-5.
7. KREJČÍKOVÁ, O., KOZÁKOVÁ, Z., 2013. *Profesní příprava a pracovní uplatnění osob s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. 95 s. ISBN 978-80-244-3711-8.
8. KŘOUSTKOVÁ, P., 2016. *Integrace osob s mentálním postižením do společnosti a jejich uplatnění na pracovním trhu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. Bakalářská práce. 71 s.
9. LEČBYCH, M., 2008. *Mentální retardace v dospívání a mladé*

- dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.
10. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
 11. MOJŽÍŠOVÁ, A., ed. 2019. *Sociální práce s osobami se zdravotním postižením*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 118 s. ISBN 978-80-7394-738-5.
 12. PFEIFFER, J., a kol., 2014. *Koordinovaná rehabilitace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 176 s. ISBN 978-80-7394-461-2.
 13. PIPEKOVÁ, J., 2006. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD. 183 s. ISBN 80-86633-40-3.
 14. PIPEKOVÁ, J., et al., 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido, 400 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
 15. PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ M., et. al., 2014. *Od edukace k sociální inkluzi osob se zdravotním postižením se zaměřením na mentální postižení*. 1. dotisk, 2. upravované vydání. Brno: Masarykova univerzita. 246 s. ISBN 978-80-210-7689-1.
 16. SACHR, J., 2018. *Tranzitní plánování přechodu žáka s mentálním postižením z primárního vzdělávání do sekundárního vzdělávání*. České Budějovice. Jihočeská univerzita. Bakalářská práce. 51 s.
 17. SOBEK, J., a kol., 2007. *Lidská práva v každodenním životě lidí s mentálním postižením*. 1. vyd. Praha: Portus. 69 s. ISBN 978-

80-239-9400-1.

18. STRNADOVÁ, I., CUMMING, T. M., 2016. *Lifespan Transitions and Disability: A holistic perspective*. Abingdon: Routledge. 168 s. ISBN 978-041-573887-3.
19. ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
20. VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
21. VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
22. VALENTA, M. et al. 2018. *Mentální postižení*. 2. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada. 392 s. ISBN 978-80-271-0378-2.
23. VALENTA, M., et al., 2014. *Přehled speciální pedagogiky: Rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál. 272 s. ISBN 978-80-262-0602-6.
24. VALENTOVÁ, J., et al., 2014. *Tranzitní program - metodický průvodce*. Praha: Carter Reproplus. 53 s. ISBN 978-80-906052-0-6.
25. WEHMAN, P., 2001. *Life beyond the classroom: transition strategies for young people with disabilities*. 3rd ed. Baltimore: P.H. Brookes Publishing. Co. 544 s. ISBN 15-576-6476-5.

Seznam dalších odborných zdrojů a pramenů, včetně internetových zdrojů:

26. *Zaměstnanec s mentálním postižením? Zkuste to!*, 2007, [online]. MPSV, ČR. [cit. 2019-1-17].
Dostupné z:
<https://www.mpsv.cz/cs/4725>
27. MKN-10: *Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize*. 2017. Tabelární část. Aktualizované vydání k 1. 1. 2018. [online]. ÚZIS ČR. [cit. 2019-03-05].
Dostupné z:
<http://www.uzis.cz/katalog/klasifikace/mkn>
28. AINSWORTHOVÁ, P., BAKEROVÁ, C., P., 2004. *Understanding Mental Retardation*. Univ. Press z Mississippi. 200 s. ISBN 1604730536, 9781604730531.
Dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=e0xYjnk7qy4C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
29. THEUNISSEN, G., 2005. *Pädagogik bei geistiger Behinderung und Verhaltensauffälligkeiten*. Julius Klinkhardt. 351 s. ISBN 3781513556, 9783781513556.
Dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=XHhlpdv6ixsC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s
30. *Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.*, 2016 [online]. MŠMT ČR. [cit. 2019-07-10].

Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/Vyhlaska_c.272016_Sb._o_vzdelavani_zaku_se_specialnimi_vzdelavacimi_potrebami_a_zaku_nadanych.pdf

31. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, 2004. Aktualizované vydání k 1. 1. 2018. [online]. [cit. 2019-04-24] In: *Sbírka zákonů České republiky*.

Dostupné z:

https://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni/zakon_o_zamestnanosti_od_1_1_2018.pdf

32. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, 2006. [online]. [cit. 2019-04-30]. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/31234/Zakon_o_socialnich_sluzbachstav_k_1_10_2017.pdf

33. Vnitřní řád DD, 2018 [online]. [cit. 2019-6-30].

Dostupné z:

http://www.ddnepomuk.cz/wp-content/uploads/2018/04/Vnitri_rad_DD_Nepomuk_2018.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Souhlas k přístupu získávání dat a informací o osobě

Příloha č. 1:

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

- Byl/a jste požádán/a o rozhovor za účelem získání dat a informací pro kvalitativní výzkum k bakalářské práci Ivany Kastlové. Výzkum probíhá v rámci bakalářského studia Ústavu sociálních a sociálně-pedagogických věd na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Název práce je „*Tranzitní období v životě osob s mentálním postižením: Tranzitní plánování přechodu ze školy do zaměstnání.*“ Bakalářská práce se zabývá plánováním přechodu ze školy do zaměstnání u osob s mentálním postižením.
- Vaše spolupráce na této práci je dobrovolná. Účast na této práci spočívá v řízeném rozhovoru výzkumníkem, který potrvá přibližně 1 hodinu. Výsledky budou zveřejněny s Vaším souhlasem.

Důraz je kladen na:

- Anonymitu všech účastníků – z tohoto důvodu budou Vaše identifikační údaje pozměněny.
- Mlčenlivost výzkumníka ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu.
- Po přepsání rozhovoru dojde k autorizaci textu – tzn., budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je, pokud o to budete mít zájem.
- Jako dotazovaný máte právo kdykoli odstoupit od výzkumného šetření.
- Děkuji za věnování pozornosti těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu. V případě dalších dotazů týkajících se tohoto výzkumného šetření se můžete obrátit na jeho realizátora, Ivana Kastlová (tel. Číslo: 723 475 092, e-mail: iva.turzova@seznam.cz).

Svým podpisem zde souhlasíte se svou účastí na tomto projektu.

- Jeden výtisk tohoto formuláře náleží Vám.

Jméno dotazovaného/ho:

Jméno realizátora:

.....

.....

V Plzni dne:

Příloha č. 2

Souhlas k přístupu získávání dat a informací o Vaší osobě

- Byl/a jste požádán/a o poskytnutí souhlasu k přístupu získávání dat a informací o Vaší osobě pro kvalitativní výzkum k bakalářské práci Ivany Kastlové. Výzkum probíhá v rámci bakalářského studia Ústavu sociálních a sociálně-pedagogických věd na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Název práce je „*Tranzitní období v životě osob s mentálním postižením: Tranzitní plánování přechodu ze školy do zaměstnání.*“ Bakalářská práce se zabývá přípravou na budoucí povolání žáků odcházejících z dětského domova.
- Vaše spolupráce na této práci je dobrovolná.

Důraz je kladen na:

- Anonymitu – z tohoto důvodu budou Vaše identifikační údaje pozměněny.
- Mlčenlivost výzkumníka ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu.
- Děkuji za věnování pozornosti těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu. V případě dalších dotazů týkajících se tohoto výzkumného šetření se můžete obrátit na jeho realizátora, Ivana Kastlová (tel. číslo: 723 475 092, e-mail: iva.turzova@seznam.cz).
- Svým podpisem zde souhlasíte se svou účastí na tomto projektu.
- Jeden výtisk tohoto formuláře náleží Vám.

Jméno dotazovaného/ho:

.....

Jméno realizátora:

.....

V Plzni dne:

Vysvětlení použitých pojmů

Reedukace – rozvoj poškozené funkce a zbytkových schopností

Kompenzace - náhrada poškozené funkce jinou nepoškozenou funkcí

Akceptace – přijetí života s postižením

Rigidita – nepřizpůsobivost

Sugestibilita – míra ovlivnitelnosti cizími názory, postoji a vztahy

Infantilnost chování - dědinskost

Heterogenní - různorodost

Marginalizace osob – vylučování ze společnosti

Celiakie – onemocnění způsobující poruchu střevního vstřebávání,
nesnášenlivost lepku

Dyslalie - špatná výslovnost hlásek, patlavost řeči

Seznam použitých zkratek

MP – mentální postižení

MR – mentální retardace

NNO – nestátní neziskové organizace

MKN-10 - Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize

MKN-11 – Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 11. revize

DSM 5 – diagnostický statistický manuál

ZP – zdravotní postižení

IQ – inteligenční kvocient

TP – tranzitní program

DD – dětský domov

RS – rodinná skupina

LMR – lehká mentální retardace

ZŠ – Základní škola

DDÚ – dětský diagnostický ústav

WHO – Světová zdravotnická organizace

ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou

MPSV ČR – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

ÚP – úřad práce